

1

ט אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: וּבָאתָ אֶל-
 י הַכְּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל-הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בֵּינֵיהֶם הֵהֶם וְדַרְשָׁתָּ
 י וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט: וְעָשִׂיתָ עִלְ-פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר
 יגִידוּ לְךָ מִן-הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה וְשָׁמַרְתָּ
 יא לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יִוָּדָע: עִלְ-פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹדָע
 ועל-הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר-יֹאמְרוּ לְךָ תַעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן-הַדָּבָר
 יב אֲשֶׁר-יִגִּידוּ לְךָ יָמִין וּשְׂמָאל: וְהָאִישׁ אֲשֶׁר-יַעֲשֶׂה בְּזוֹן

ט פה: ותיתי לות
 י ית פתגמא דדין
 יא יי ותטר למעבד
 יב לך תעבד לא ו

כך קאמר דאף שא
 לשמוע⁵¹, כדי שלא י
 דזהו גם כן ישנו
 המחלוקת⁵². ולפיכך
 תיקון הנהגת האדם,
 שאר דברים מחויב ל
 ירבה המחלוקת, וי
 מקורשים, ולא
 ו⁵³ אפילו אינו כש
 כן, "בימין" למה ל
 שילך אל השופט
 ו⁵⁴ אפילו אומר לך
 כן, "ימין ושמאל" ו
 דהוא ידמה בעיניו ו

והוא באמצע היישוב,
 וכמבואר לעיל פי' העו
 מפני כי א"י הוא באמצ
 האמצע מקשר כל החל
 59]. וכן הוא במדבר פ
 "שכל בית דין הדנין ונ
 שמבואר שם שתפקיד י
 ישרה. וראה לעיל פ"ט
 הסנהדרין. (52) לשו
 שתהיה התורה ביד יחי
 ידמה שהוא חכם ורב
 הסגולה, לא ביד הכל,
 ואחד בונה במה לעצמו
 חרי מה שלא נכתבה ו
 שבי"ד משרים שלום בי
 — ראה לעיל פי"ד ה
 המקרא חסר אם היה ר
 מותר, ואילו "שמאל" ו
 (56) לשון הרמב"ן: "אפ
 לשמאלך, תעשה כמצח
 תאמר כך צוה אותי הא
 שאמרו לו על ימין — ו
 ממנו בחכמה ובמנין" נ

רש"י

גזרה מכל הנקומות: (ט) הכהנים הלויים. הכהנים שילאו משצט לוי: אל השפט
 אשר יהיה בימים ההם. ו⁵¹ ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו, חמה לריך
 לשמוע לו, אין לך אלא שופט שצמיך: (יא) ימין ושמאל. ו⁵² אפילו אומר לך על ימין

גור אריה

עצמו, והוא נגעים, דהוא נגע בגופו⁴³. ואלו
 הם עיקר הנהגת האדם, שבו יושלם תקון
 מציאותו; בעצמו, ובאשתו, ועם אחרים.
 ואשתו הוא כמו ממוצע בין עצמו ובין
 אחרים, דאשתו כגופו דמי (נכוח מ:).⁴⁴
 וכאילו אמר⁴⁵, אלו שלשה וכיוצא בהם, שהם
 כוללים כל הנהגתינו.

ולפיכך אמר כי אלו הדברים ראוי לבית דין
 הגדול שבירושלים לתקן. כי הם "עיני העדה"
 (נמדנר טו, כד)⁴⁶, אשר במ תולים כל העולם וכל
 הישוב⁴⁷. ולכך כתב כאן "וקמת ועלית",
 כלומר שהבית דין הוא באמצע הישוב (מסנהדרין
 לו).⁴⁸ שהכל פונין אליו⁴⁹. וראוי לבית דין
 אשר שם לישוב ולהנהיג את ישראל⁵⁰. ואחר

שיהיה שומר היחס הזה שיש לו אל שאר בני אדם. לכן אמר שהעולם עומד על התורה ועל העבודה
 ועל גמילות חסדים". (43) לשון הרמב"ן [ויקרא יג, מו]: "בהיות ישראל שלמים לה, יהיה רוח השם
 עליהם תמיד להעמיד גופם ובגדיהם במראה טוב, וכאשר יקרה באחד מהם חטא ועון, יתהווה
 כיעור בבשרו... להראות כי השם סר מעליו". (44) וראה גר"א בראשית פ"ד סוף אות י בביאור שקין
 והבל חלקו ביניהם על התאומה היתירה, שכתב שם בתוך דבריו: "היה שיתוף שלהם [של קין והבל]
 בתאומה, הוא דבר שייך לגופו, כי אשתו כגופו". וכאשר זכה, אשתו "עור" [וכגופו], ואם לא זכה, אשתו
 כנגדו להלחם, וכאחרים [רש"י בראשית ב, יח]. (45) פסוקנו [בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע
 לנגע]. (46) כמבואר בשיהש"ר א, סג, ובזה"ק ח"ג כ, וראה בח"א לקידושין ע: [ב, קמט]. וראה
 לעיל פי"ד הערה 23. (47) שיהש"ר א, סג "סנהדרין הם עינים לעדה... רמ"ח איברים יש באדם,
 וכולם אינן הולכים וחוזרים אלא אחר עינים, כך אין ישראל יכולין לעשות דבר חוץ מסנהדרין שלהם".
 ולשון הרמב"ם בהלכות ממרים פ"א ה"א "בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה, והם
 עמודי ההוראה, ומהם חוק ומשפט יוצא לכל ישראל... וכל המאמין במשה רבינו ובתורתו, חייב לסמוך
 מעשה הדת עליהן, ולישען עליהן". ומקורו מהספרי כאן, ובסנהדרין לו. אמרו "סנהדרין... מגינה על כל
 העולם כולו". ושם בח"א [ג, קמה]. כתב: "שהש"י נתן אותם להורות לכל ישראל, והם דוגמת הלב אשר
 מפרנס הכל... כי ענין הסנהדרין להורות וללמד את ישראל, ומהם להתפשט כל הוראות החכמה, וכל
 הדברים האלו שייכים לסנהדרין". ובתנחומא תשא סימן ב אמרו "סנהדרין — בזכותן היה העולם
 עומד". (48) כפי שביאר בגר"א שמות פכ"א סוף אות ג, וז"ל: "היה לשכת הגזית באמצע העולם...
 כמו שהטבור באמצע גוף האדם, כך לשכת הגזית באמצע העולם", וראה שם הערות 55 — 58. והואיל

תומא זון אריה האלף אמרי"ל מפכ"א
 נר"ק ונר"ק א"י תרג"ל ל' ינואר 1903 תר"ס ט"א

מס' סנהדרין (כ)
 גזעני נין ממנה - (2)
 (צוץ גזעניו ימין ממנה)

אונקלוס

ט ביה: ותיתי לות פהניא לואי ולות דניא די יהי ביימיא האנון ותתבע ויחון לך
 י ית פתגמא דדינא: ותעבד על מימר פתגמא די יחון לך מן אתרא ההוא די יתרעי
 יא יי ותטר למעבד ככל די ילפנד: על מימר אודותא די ילפנד ועל דניא די ימרון
 יב לך תעבד לא תקטי מן פתגמא די יחון לך ימינא ושמאלא: וגבר די יעבד ברשע

גור אריה

כך קאמר דאף שאר דברי ריבות יש לך לשמוע⁵¹, כדי שלא ירבו המחלוקות בישראל. דזהו גם כן ישוב ישראל, שלא ירבו המחלוקות⁵². ולפיכך זכר גי⁵³ שהם בעצמם תיקון הנהגת האדם, ואמר אחר כך כי אף שאר דברים מחויב לשמוע אליהם, כדי שלא ירבה המחלוקת, ויהיו כל חלקי ישראל מקושרים, ולא יהיה ריב ביניהם:

[ח] אפילו אינו כשאר שופטים. דאם לא כן, "בימין" למה לי, וכי תעלה על דעתך שילך אל השופט שאינו בימין (ר"ה כה:):
 [ט] אפילו אומר לך על ימין וכו'. דאם לא כן, "ימין ושמאל" למה לי⁵⁴. ורוצה לומר, דהוא ידמה בעיניו שאמרו לו על ימין —

והוא באמצע היישוב, הרי הדרך להגיע אליו נקראת "עליה", כפי שהדרך לאיי נקראת "עליה", וכמבואר לעיל פ"ג הערה 1. ובבאר הגולה באר הששי [קלא:] כתב: "כל ההולך לאיי נקרא 'עולה', וזה מפני כי איי הוא באמצע, ואינו נוטה אל הקצה אשר יש בה ההעדר", ועיי"ש שמאריך בזה. (49) "כי האמצע מקשר כל החלקים, לפי שהוא באמצע" [לשונו בגוי"א שמות פכ"א סוף אות ג. וראה שם הערה 59]. וכן הוא בבבבאר פ"ד הערה 64, ושם פ"ז הערה 15. (50) כפי שכתב בגוי"א שמות פכ"ב אות כב "שכל בית דין הדנין ומנהיגין את ישראל — הם מפרנסים ומחיים את העם". וראה שם הערה 185, שמבואר שם שתפקיד של ביי"ד אינו רק להעניש עוברי עבירה, אלא בנוסף לכך לכוון את האדם לדרך ישרה. וראה לעיל פט"ז הערה 105, להלן פכ"א הערה 92, ופכ"ג הערה 56. (51) להכרעתם של הסנהדרין. (52) לשונו בתפארת ישראל פס"ט [רטו:], בבבאר הטעם לאי כתיבת תקשבע"פ: "ראוי שתהיה התורה ביד יחידים לשמוע להם, ובשביל כך לא ירבו מחלוקת, כמו שהוא בזמננו זה, שכל אחד ידמה שהוא חכם ורב מופלג... ולכך התורה נהגה דבריה בחכמה לתת התורה ביד יחידים אנשי הסגולה, לא ביד הכל, כי זה היה גורם שלא היו צריכים לבית דין הגדול שבירושלים, והיה כל אחד ואחד בונה במה לעצמו, ולא היה קשר ואחדות, כמו שאמר הכתוב 'כי יפלא ממך וגו' וקמת ועליך וגו'', הרי מה שלא נכתבה תורה שבע"פ, ומסרה לחכמים, הוא דבר הכרחי לתקון ישראל". ועוד אודות שביי"ד משרים שלום בישראל — ראה גוי"א שמות פכ"א אות ג. ואודות שהמחלוקת הורסת ומשברת — ראה לעיל פ"ד הערה 41. (53) "בין דם לדם בין דין לדין ובין געע לנגע". (54) ומה היה המקרא חסר אם היה רק נאמר "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך". (55) הגוי"א מבאר ש"ימין" הוא מותר, ואילו "שמאל" הוא אסור, בבחינת "שמאל דוחה וימין מקרבת" (סוטה מז., זוה"ק ח"ב כז.). (56) לשון הרמב"ן: "אפילו תחשוב בלבך שהם טועים, והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימינך לשמאלך, תעשה כמצותם, ואל תאמר איך אוכל ה' הלב הגמור הזה, או אהרוג האיש הנקי הזה, אבל תאמר כך צוה אותי האדון וכו'". (57) והם טעו בדין. [לעומת מה שכתב עד כה "דהוא ידמה בעיניו שאמרנו לו על ימין — שמאל"]. (58) וקוי"ל ש"אין ביי"ד יכול לבטל דברי ביי"ד חברו, אלא אי"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין" [מגילה ב.]. (59) כך מבואר בסנהדרין פח. לדעת רבי אלעזר בנוגע לדינו של

3

לבלתי שמע אל-הפקח העמד לשרת שם את-יהוה
 אלהיך או אל-השפט ומת האיש ההוא ובערת
 יג הרע מישראל: וכל-העם ישמעו ויראו ולא יזידון
 שני עוד: ל פירתבא אל-הארץ אשר יהוה
 אלהיך נתן לך וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה
 טו עלי מלך ככל-הגוים אשר סביבתי: שום תשים עליך
 מלך אשר יבחר יהוה אלהיך בו מקרב אחיך תשים
 עליך מלך לא תוכל לתת עליך איש נכדי אשר לא-אחיך
 טז הוא: רק לא-ירבה לו סוסים ולא-ישיב את-העם מצרימה

בדיל דלא לקו
 יג ויתקטל גברא ז
 יד ירשיעון עוד: א
 טו אמני עלי מלכו
 אלהך בה מגו
 טז לא אחת הוא:

דלא בעי רק הכרזה ב
 על כרחך ליכא למי
 דהא רבי יהודא לא ק
 ש'כותבין ושולחין בנ
 כבן סורר ומורה ל:
 בכית דין, ואם כן כו
 אלא מפני שזקן ממ
 ע"א בירושלים⁶³, וצ
 ישמעו ויראו", אם נ
 כשעולין לרגל, ואו י
 דנים אותו. ורבי יהוד
 דינו של זה, אלא ממ

באר השני [ל]. [63]
 לגבי זקן ממרא שדנים
 כהוראת בי"ד הגדול ו
 בבי"ד שבעירוב, ועיי"ע
 לאתר שגמרו דינו, מע
 ולפי"ז כוננת הגר"א הי
 והמורה, אלא עולים ל
 גם את דברי רש"י לגב
 פלוני ופלוני נהרגין ע
 אין ממתנינים עד לרגל,
 מנין לר"ע שלגבי זקן ב
 העם ישמעו ויראו", אן
 שלא ידרוש גם שם שו
 אנשי עירו ולהלן כא,
 לר"ע ילפותא בפני עצ
 מבארים שהדבר יעשד
 וציוה בתורה וכל ישו
 מצהמשנה בסנהדרין פנ
 לכך זקן ממרא מומו
 ובמסית, ומדוע שם ל
 להמיתו בפני בית הדין

רש"י

שהוא שמאל, ועל שמאל שהוא ימין, וכל סכן כשאומר לך על ימין ימין, ועל שמאל
 שמאל: (יג) וכל העם ישמעו. ^[1] מכאן שממתינים לו עד הרגל, וממיתין אותו
 כרגל: (טז) לא ירבה לו סוסים. ^[2] אלף כדי מרכצתו, שלא ישיב את העם

גור אריה

מורים לו — בהיתר עושה⁶⁰, שכך צוה הקדוש ברוך הוא, כי הוא יתעלה טיהר וטימא בתורתו, והוא יתברך צוה לשמוע אל דבריהם לכל אשר יורו⁶¹. וזה כתב גם כן בתורה "לא תסור מכל אשר יורוך ימין ושמאל"⁶². והשתא לפי זה "ימין ושמאל" כמשמעו, דאף אם הם טועים בדין, ואמרו לך על דין טהור שהוא טמא, ועל טמא שהוא טהור, כהיתר אתה שומע להם, ומצות השם יתברך אתה עושה. וכן מתבאר בפרק הנחנקין (סנהדרין פט). דבכהאי גוונא איירי, שהוא אומר מפי הקבלה, והם אומרים מדעתם כפי סברתם, אפילו הכי חייב מיתה. וקאמר (סס), אחר שהוא אומר מפי השמועה שקבל, והם

אומרים מפי סברתם, למה צוה הוא יתברך לשמוע להם, ומפרש התם כדי שלא ירכו מחלוקות בישראל: ^[1] מכאן שממתינין לו עד הרגל וכו'. כדברי רבי עקיבא (סנהדרין פט). אף על גב דפליג התם רבי יהודא, דאין מענין דינו של זה, אלא ממיתין אותו, ושולחין בכל המקומות איש פלוני נהרג וכו', פסק כרבי עקיבא, דהלכה כרבי עקיבא מחברו (עיוסין מו), וכל שכן דרבי יהודא תלמידו היה (ינמות סג). אבל גבי בן סורר ומורה (להלן כא, לא פירש (רש"י סס) רק דימכרזין בבית דין פלוני נסקל על⁶ שהיה וכו' (קוסיא הלא"ס). נראה דאף רבי עקיבא מודה גבי בן סורר ומורה

שינויי גוססאות "על" כ"ה כ"ה, וכד"ל "עד".

זקן ממרא, ויובא בסמוך. (60) פירוש — העושה עפ"י הכרעת בי"ד הגדול — בהיתר הוא עושה. (61) וזה הוא בבחינת "הפה שאסר הוא הפה שהתיר" [כתובות טז]. (62) ופירושו, שאפילו שהבי"ד טועים אליבא דאמת, וממש מחליפים בין ימין לשמאל, מ"מ ישנה חובה לשמוע אליהם. ולשון הרמב"ן: "יעל משמעות דעתם נתן לי התורה, אפילו יטעו". וראה שמות פיי"ט הערה 228, ובבאר הגולה

הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר-יֹאמְרוּ לְךָ תַעֲשֶׂה
 לֹא תִסּוּר מִן-הַדָּבָר אֲשֶׁר-יִגִּידוּ
 לְךָ יָמִין וּשְׂמָאל: י וְהָאִישׁ אֲשֶׁר-
 יַעֲשֶׂה בְזוּזוֹן לְבַלְתִּי שְׁמַע אֶל-
 הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשֵׁרֵת שָׁם אֶת-
 יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל-הַשֹּׁפֵט וּמַת
 הָאִישׁ הַהוּא וּבַעֲרַת הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל:
 י וְכָל-הָעָם יִשְׁמְעוּ וְיִרְאוּ וְלֹא יִזְדוּן

לא תסטי מן פתגמא די יחזיון
 לך ימינא ושמאלא: יב וגבר
 די יעבד ברשע בדיל דלא
 לקבלא מן פתגא דקאם
 לשמשא תמן קדם יי אלקה או
 מן דינא ויתקטל גברא ההוא
 ותפלי עבד דביש מישדאל:
 יג וכל עמא ישמעון וידחלוון

תולדות ובית אהרן והוספות
 [יב] סנהדרין טו, יושלמי סנהדרין פ"א ג,
 [יג] סנהדרין פט, מוספסח סנהדרין פ"א ג,

שפתי חכמים

ז הכי פירושו אפילו אם אומר לך על ימין שאתה סבור שהוא שמאל ועל שמאל שאתה סבור שהוא ימין, שתשמע לו, ולא תתלה את הטעות בו אלא כך, כי השי"ת נוהג רוחו על משרתי מקדשו המיד וישמרם מכל טעות שלא יצא מפייהם כי אם אמת. וא"ת מנא להו למורש כך ולמא כמשמעו שלא תסור מן הדבר ההוא לא לשמאל ולא לימין. וי"ל כיון שהדבר הוא שכלי, לא שייך ביה ימין ושמאל, לכך דרשו מה שדרשו: II וא"ת מאי שנא דהכא פירש רש"י מכאן שממתינים לו עד הרגל זכ"י ומאי שנא גבי בן סורר ומורה (להלן כא בא) שפירש רש"י וכל ישראל ישמעו ויראו מכאן שצריך הכרזה בבית דין וכו'. עיין בהר"א מנחם שהאר"ך, ובסוף כתב אך יש לתמוה דהכא דייק מכל העם ישמעו ויראו שצריך המתנה והכרזה, בלא המתנה. ועוד היכי משתמע מהכא המתנה, מי כתיב הכא וכל העם ייראו ויראו, ישמעו ויראו כתיב, כשמיעה לברה משמע. ע"כ. יעיון זה בהמפורשים:

אבן עזרא

יב ומת האיש ההוא. בית דין ימתוהו: והטעם וכפ"י ישראל ישמעו ויראו. וכאשר הזכיר השופט באר המשפטים שהוא חייב לשמור:

בעל הטורים

יג וכפ"י העם ישמעו ויראו. וסמ"ך ליה אשימה עלי מלך. שכן כתיב במלך כל איש אשר ימרה אח פ"ך (יהושע א יח): וס"א וידון עוד. וסמ"ך ליה אשימה עלי מלך. שכן אמר דוד (תהלים קא ח) להכרית מצרי ה' כל פועלי און:

ספורנו

הגדול, וכן כשלא ירבו אלו על אלו: יב והאיש אשר יעשה בזדון. שיורה הלכה למעשה נגד הוראת בית דין הגדול: ומת האיש ההוא. על פי בית דין הגדול, ובוה כל העם ישמעו ויראו:

רמב"ן

הדמים ובאחד מכל הדינין, וכמהו לזו שם העיר לראשונה (בראשית כח יט) בראשונה, נגפו ה' במעיו לחלי לאין מרפא (וה"ב כא יח) בחולי באין מרפא, ויחפהו זהב טוב לככרים שש מאות (שם ג ח) בככרים, וכן רבים. או טעמו, בין דם לכל הדמים בין דין לכל הדינין, וכן וכל ריב אשר יבוא עליכם מאחיכם וגו' בין דם לדם בין תורה למצוה לחוקים ולמשפטים והזהרתם אותם ולא יאשמו לה' (שם ט י): וכפ"י פשוטו, בין דם לדם וגו', בין ענין רציחות או דיני ממון או פצע וחבורה, כל דברי ריבות אשר יהיו כשעריך. וריב הכתוב בהווה, כי בענייני המשפטים יהיו המחלוקות יותר משאר ההוראות. אבל דין הזקן שוה בכלם, ולכך אמר (פסוק יא) (ועשית) על פי התורה וגו' ועל המשפט וגו', כי 'התורה' תרמוזו לשאר ההוראות:

ושמאלא: יב וגב
 יי אלקהו או מן

תורות. וחתך לנו הכו
 העומד לפני השם כמל
 בפירוש התורה, בין ש
 הגבורה, או שיאמרו כ
 כי על הדעת שלהם הוא

וכשם שהמזבח היה ז
 אבן אחת, כך
 (אבות פ"ד מ"י) על כן היו
 המעלה נמשלו לאבני ז
 כתוב על כסא שלמה לא
 דרשו (סנהדרין ז:): כל ה
 אשרה ובמקום חלמיר:
 אזהרה גדולה על גסות
 שלא רצה ה' במזבח ש'
 לי, המורה על גדר הענה
 בהוראה שוטה רשע וגב

ובטעמו של דבר זה ז
 המדרש אשר
 שופטים ושטרס. משל
 בן קטן כו', ושם אתנו ז
 זה שהגסות רוח מקלקל
 הדיינים אשר נתמנו לשב
 קרוביו המהללים אחר יו
 זו כדי שיהיה מאושר בא
 (סוטה ה.) כל מי שיש בו
 שמע מינה שמשפט או
 שניהם גרועים. ונכרתים,
 המזבח כי שם מושב ה
 ובדוריו כמה אשיריו
 במקום תלמ
 תלמיד חכם מופלא בתו
 כי על כל פנים, כל אחד
 יודע בו שהוא יחניף לו
 ברבת בני עמי אשר לכב
 עלה בידי ביאור י

שנאמר והאיש אשר יעשה
 מפי השמועה, והם תורה שו
 באחת מן המידות שהתורה
 הוא, ואחד דברים שעשאו
 הגוירות והתקנות והמנהגו
 מצות עשה לשמוע להם, וה
 הרי הוא אומר על פי הת
 והמנהגות שיויר בהם לרב
 המשפט אשר יאמרו, אלו
 המידות שהתורה נדרשת כו
 שקיבלו איש מפי איש: ש
 בומן הסנהדרין או עד שלא
 בזה אחר זה, אתו מטהר ה
 אינך יודע להיכן הדין נוטו

המקום ההוא אשר יבחר יהוה ושמרתי לעשות בכל
 אשר יורה: יא על פי התורה אשר יורה ועל המשפט
 אשר יאמרו לה תעשה לא תסור מן הדבר אשר
 יגידו לה ימין ושמאל: יב והאיש אשר יעשה בודון
 לבדתי שמע אריהבן העמר לשדת שם את יהוה
 אלהיו או אריהשפט ומת האיש ההוא ובערתה הרע
 מישראל: יג וכרהעם ישמעו ויראו ולא יודון עוד: ס
 שני יד פיתבא אריהארץ אשר יהוה אלהיו נתן לה
 וירשתה וישבתה בה ואמרת אשימה עלי מורה כבד

בעל המורים

כ"ח כהנה בע"כ. ב' טעמים השופט נפרטה סהם נגמטריא טעמים סנהדרין שרין שימרה על כ"ד גדול: (ג) וכל
 סהם ימנו ויראו ומין ליה חשימה עלי מלך שכן כהיו במלך (יחטע ה) וכל ח"ט אשר ימרה את ע"ך: ולא יודון עוד
 ומלך ליה חשימה עלי מלך. שכן אמר דוד להכריע מעיר ב' כל פועלי און: (יד) כי תבא נגמטריא בימי שמואל. וישפטה
 חלל

שפתי חכמים

רש"י

אדם אל השופט שאינו ביומם סהם. אלה לנודד בא חשילו חינו
 וכו': ו דה"ס חשילו הם אמר לה על ימין שחטה סבור שסוף
 שמואל ועל שמואל שחטה סבור שחטה ימין שהשחט לו ולא חתמה
 את טעמו כו אלה כן כי ש"י וסוף רוחו על מבתי מקדשו
 סמוך ויכנסו מכל טעמו שלא ולא מפיסה כי אם אמת וז"ל
 מ"ל למדע קד דלמא כממשטו בלא סבור מן הדבר סהם
 לא לשמואל ולא ימין וי"ל כיון שהדבר הוא שכלי לא שייך ביה
 ימין ושמואל לכן דרשו מה שדרשו: ח וז"ל מאי בלא דבכח
 ס' רש"י מכלן שממתינו לו עד הרגל וכו' ומ"ס גבי בן סוכר ומורה שפי' רש"י וכל ישראל ישמעו ויראו מכלן שרין סכחה
 ס' רש"י וכו' ע"ס והשרין הר"ס ובסוף כתב ח"י יש נחמה דבכח דיוק מכל סהם ישמעו ויראו שרין סכחה והכחה
 חשילו כן סוכר ומורה לא דיוק מקדו דכל ישראל וגו' אלה הכחה בלבד בלא סכחה ועוד כיכי מכתמה מהכח סכחה

ספרי

מיתה, ואין חייבים מיתה על הוראת בית דין
 שביבנה: כג (יא) על פי התורה אשר
 יורה, על דברי תורה חייבים מיתה ואין
 חייבים מיתה על דברי סופרים:

התורה והמצוה

פליסה יכול היתה המרחה ה"ל וקמה ועלית אל המקום, ופרש"י וחוס' דבית פני לאו דוקא רק
 מן ללשכה הגזים, וע"ז כפל פנים מן המקום ההוא אשר יבחר ה' ומזה מוכח שאין חייב מיתה על
 המרחה כ"ד שביבנה סהם שמואל לשמוע להם (כ"ל ס' ב):

כג (יא) על פי התורה, מובחר שרין שיהיה עקרו מד"מ ופי' מד"ס, שער"ל אשר יורה, ובענין
 הזה מחולקים הרמב"ם עם הרמב"ן בפרש"י למנין המורה והרמב"ן הביא מספרי זה ראיה
 לשפתו ולדלות הענין הזה מפורטו ופלגיו יבלי מיה יעקב סבור מיוחד לכן המחזיק עסה כמו שהוא עד
 יופיע רצון מלח"ה:

עד כד ועל המשפט וגו' תעשה, הוא מ"ס, לא תסור הוא מל"ס, ומ"ס ימין ושמואל, הייט לפי
 מ"ן דברים 10

5

פתגמא די יחיון קה מן אתרא
 יא עד מימר אורייתא די יקפון
 פתגמא די יחיון קה ימינא וש"מ
 מן פתגא דקאם לשמשא ת"מ
 ותפלי עבד דביש מישראל:
 יא ארי תעור דארעא ד"י אלה

שמאל שהוא ימין ועל ימין שהוא
 שמע להם:

כה (יב) והאיש אשר יעשה בון
 שמע מפי בית דין מורה
 יעשה, על מעשה הוא חייב ואינו
 הוראה, בודון, על הודון הוא חי
 חייב על השוגג. לבלתי שמוע:
 ולא שומע מפי שומע:
 בו אל הכהן העומר לשרת. מני
 (סנהדרין פד) שאין שירות כ
 מעומר הא אם ישב ועבד עבודתו
 או אל השופט, זה שאמרנו אף עי
 בו כהנים ולוים כשר. ומת האיש

דמויק סהדמה סהסכיס סמאל לימין ככ
 ורות ה'

כה (יב) והאיש אשר יעשה בודון
 סנהדרין וליטו שומע לקולס
 חייב מיתה, כי הוא אינו עושה זה מלא
 אשר יעשה לבלתי שמוע ולא העושה מלא
 המורה ומורה ספך מדברי סנהדרין לא
 הייב על הוראה בלבד רק על מעשה:
 בודון לא ע"י סנהג, סמחלף חלב בשוג
 כע"מ

כו אל הכהן העומר לשרת, מכלל
 ובזכרים (דף כב) למד עכובא ממ"ס
 סקדא ג"כ שירות, ולעכובא בשניהם יו
 למ"ס (ס' כ) שאף שאין כהנים ולוים
 סמחנה, שיבא אל הכהנים והשופט סה
 סקופס, ומ"ס ו

כו (יד) כי תבא אל הארץ וירשתו
 כמ"ס בקדושין (דף לו), ודב
 יכוש וישיבה ככ"ז גדול כח המורה ש'
 אל הארץ ושכעכר

כה ואמרת אשימה עלי מלך, לך
 עלי מלך, דלפין לפרש ואמרת כי
 מלוים לאמר אשימה, ומה שנגעשו בימי
 כפירוש לם' שמואל סס, שזווי המלך סו
 מן דברים 11

גנין זמ ס' מל"ג

האון רגינו מאיר אקוה מל"ג ס"א

7

ולא יסתור מה שאמרו רז"ל⁶⁶ דעדים זוממין חדוש הוא דמאי חזית דסמכת אהני [סמוך אהני]. רוצה לומר שאין דרך התורה לסמוך על הנראה מהמעשה אם הוא אמת אם לאו, כי אם על עדות שני עדים, שהרי האמינה התורה שני קלי עולם כל זמן שלא יהו פסולים להעיד, כמשה ושמאל שידענו בהם שלא ישנו שום דבר אפילו בשיחה קלה. הנה אם כן נסמוך יותר-כאן על המזימין יותר מהמוזמין, מפני היות דברי המזימין יותר נראין שיהו אמת, הוא חדוש ויציאא מדרך התורה בשאר המקומות. ומ"מ הדברים מראים כמו שכתבנו, שכפי היות הדבר מכווער ורחוק שימצא, חייבה התורה שנדרוש הענין היטב קודם שנאמינהו ונפסוק עליו הדין.

ד ואחר שהשלים מנוי מצות השופטים וכחם ויכלתם מהו, ומה ראוי שישתדלו בו יותר והוא למחות זכר עבודה זרה, התחיל לבאר אל השופטים אם יקרה להם ספק בדבר מה, איך יתנהגו, וצוה אליהם שיתנהגו בדבר ההוא על פי מה שיבררו בית דין הגדול העומד בלשכת הגזית כאמרו⁷⁷: כי יפלא ממך דבר וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלוקיך בו, על פי התורה אשר יורך ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל וגו'. ובא בקבלת רז"ל⁷⁸ אפי' אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, כלומר אפילו ברור לך הדבר שאין האמת כדברי הוראת הסנהדרין אעפ"כ שמע אליהם, כי כן צוה ה' ית' שננהג בדיני התורה ומצותיה כפי מה שיכריעו הם, יסכימו לאמת או לא יסכימו. וזה כענין ר' יהושע עם רבן גמליאל⁷⁹, שצוהו רבן גמליאל שיבא [במקלו] במעותיו [אצלן] ביום הכפורים שחל להיות בחשבוננו וכן עשה. שאחר שהש"י מסר ההכרעה אליהם מה שיסכימו הם הוא מה שצוה ה' בדבר ההוא. ועל זה אנו בטוחים במצות התורה ובמשפטיה, שאנו מקיימים רצון שם ית' בהם כל זמן שנסמוך על מה שהסכימו [בהם] גדולי הדור. L

והוא אמרם בריש חגיגה⁸⁰: שמא תאמר הואיל והללו מטמאין והללו מטהרין וכו' היאך אני לומד תורה מעתה, ת"ל⁸¹: כלם נתנו מרועה אחד, כלן פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, שנאמר⁸²: וידבר אלקים את כל הדברים האלה. הנה ביאר שדברי המטהרין והמטמאין, הפוסלים והמכשירים כלן אמרם משה מפי הגבורה, ואי אפשר אם לא על צד שכתבנו, כי אחרי שדברי המטמאים והמטהרים הפכיים בעצמם אי אפשר ששניהם יסכימו לאמת, איך נאמר

בעצמם אולי יוכיחו שהאמת אתם ויביאו עדים אחרים שראו אותם באותו זמן באותו מקום שהעידו שנעשה המעשה ההוא, הנה אין ספק שכל זמן שהמוזמין לא יבררו דבריהם שהאמת אתם שראוי שנאמין יותר לדברי המזימין אותם, זהו טעם שנתן בו החכם הנוכח וגם הוא נכון ויפה. 76 סנהדרין שם. 77 דברים יז, ח"א. 78 ספרי שופטים פיסקא קנד: ימין ושמאל אפילו מראים בעיניך על ימין שהוא שמאל, ועל שמאל שהוא ימין שמע להם, ובמדרש שיר השירים רבה פרק א' פסוק כי טובים דוניך מיין אות ב: בדברי סופרים כתיב על פי התורה אשר יורך אשר תורך התורה אין כתיב כאן אלא אשר יורך, ועל המשפט אשר תאמר אין כתיב כאן, אלא אשר יאמרו לך לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שמאל שמע להם, ואפילו שיאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין. 79 משנה ר"ה פרק ב כה. ע"ב: שלח לו ר"ג גזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעותך ביום הכיפורים שחל להיות בשבת כו', נטלו מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל ר"ג. 80 דף ג, ע"ב. 81 קהלת יב, א ושם: בעלי אסופות נתנו מרועה אחד.

שכלן נאמרו למשה מפי על הדרך שכתבנו, שה' י אחריהם, ונמצא שמה שי הגבורה, וגם כן נאמין י נביא, אין ראוי שנסור י החכמים כמוזכר בפרק כדבריו, ויצתה בת קול כ בכל מקום, אעפ"כ כשלא מסר הש"י הכרעת ספקו שעמד ר' יהושע על רגלי ומפורש עוד בתמוו [הסכמת] הנביאים הפך ו אין לנו שנקח ביאור הו בספקו⁸⁷, שאמרו שם, ש לו ליהושע שאל, ואמר ל כל ישראל לסקלו ואמר י והנה יש כאן מקום י טעם למצות התורה כלל שהדבר מצד עצמו איננו טהרתו נמשך אחר הרצ שיניחו חכמי הדור, שאי מהענין ההוא בנפשותינו הדעת, אבל נאמין שכל כ בנפשותינו, ואע"פ שלא ג אחד טמא שהוא טהור, מ לפעול, ואע"פ שהסכימו אחד שהוא שוה⁸⁹, והוא ו פעולת הסם בגוף כפי י הדבר שאסרה לנו התורה מצד שהסכימו החכמים ו אם כן יותר שנמשך בזה דרך זה יתבאר לנו אמתו

82 שמוח כ, א. 83 ברכ ב, דרוש השלישי והחמישי כיון שהחכם לא ידע לפתרון ספק זה. 88 שאם נניח אבל אין שום פשרה מצד הה שכן נצטוינו. ואין בזה נזק ממוצע בחמימותו, והמציאות הרופאים. 90 האברבנאל

צננו הל"ן
 צננו נס"י ין ראון ז' כ"נ
 צנין ומסור זה יקרוה ציוני הדרוש ויהו
 ח"א
 אביג"ל. טאזען

מדבר, ותקן משה הלשון מפי השם כסופר המתקן הכתב דרך כבוד, וכן כל כיוצא בזה. וכן הנקודות על תבת 'ואהרן' בפסוק: "כל-פקודי הלוויים אשר פקד משה ואהרן" (במדבר ג, ט), ועל "לנו ולבנינו" (דברים כט, כח), וכיוצא בהם. הטעם בזה הוא, כי הנקודה על התבה יעם שתשאר כתובה הנה היא באמצעות ⁽¹⁾ בין כתיבת התבה והעדרה, כאלו יאמר פי אף על פי שכתוב "אשר פקד משה ואהרן", הנה המונה משה, ואהרן הנה טפל לו, אלא שנקתב דרך כבוד, כי משה בלבד הנה העקר. וכן "לנו ולבנינו", להורות כי אין חיוב הבנים על פי האבות כל כך כחיוב האבות על עצמם אף על פי שהבנים מתחייבים על פי האבות. וכן כלם על זה הדרך.

פרק כג

16 הדבר השלם הוא אשר לא ידמה עליו תוספת ולא חסרון. ואחר שנמצא דוד יתאר תורת השם בשתיא תמימה, הנה אי אפשר שיהיה בה שום חסרון להגעת שלמותה ותכליתה. ומאשר כל דבר הנכתב מאיזה מין שיהיה, כבר אפשר שיוכן בשתי הבנות מתחלפות, עד שאפשר שתהיה ההבנה האחת מסכמת לבנות האומר והשנית מתחלפת לה מכל וכל. כמו שכתב הרמב"ם ז"ל באגרת תחית המתים, פי "שמע ישראל יי אלהינו יי אחד" (דברים ו, ד), העברים יבינו ממנו האחדות הגמורה, והנוצרים יפרשו אותו על כונת השלוש. בעבור זה היה מחיב, כדי שתהיה תורת ה' תמימה ותוכן על הפננה הראויה, שבתת השם יתברך אותה אל משה בכתב, יפרש אותה לו על הפננה הראויה, וכן משה ליהושע וכן יהושע לזקנים וזקנים לנביאים וכן דוד אחר דוד, כדי שלא יפל שום ספק בהבנת הכתב כפי מה שראוי.

ולפרוש הזה מתורה שבכתב שמסר משה ליהושע ויהושע לבאים אחריו, הוא שקראו: תורה שבעל פה. לפי שאי אפשר שיבא הפרוש הזה בכתב, כי בכתב ההוא יפל גם כן הספק שאמרנו שיפל בכתב הראשון, ויצטרף פרוש לפרוש וכן לבלתי תכלית. כמו שקרה לחבור המשניות שהוא פרוש תורה שבכתב, שנפל בו מן הספק והמבוכה עד שהצריך לפרוש אחר, והוא חבור התלמוד שעשה רב אשי לפרש המשניות. וכן התלמוד שהוא פרוש המשניות הצריך לפירוש גם כן, ורבו עליו הפרושים וחלוקי הסברות, וכן על הפרושים גם כן. ולזה הוא מבאר שאי אפשר שתהיה התורה שבכתב שלמד, אם לא בהמצא עמה הפרוש הזה על פה, וזהו הנקרא: תורה שבעל פה.

ועל זה הוא שאמרנו רבותינו ז"ל (גיטין ס, ב): לא כרת הקדוש ברוך הוא ברית עם ישראל שרשים

(1) עם שתשאר כתובה: אף על פי שהתיבה תשאר כתובה. (2) בין כתיבת התיבה והעדרה: הנקודה מורה כאלו אינה כתובה.

אלא בשביל תורה שבעל פה. וזה, לפי תורה שבעל פה. ועוד לפי שאי אפשר בכל הזמנים, לפי שהפרטים המתחוד הנפעלים, הם רבים מאוד משייכללם ספן נרמזו בתורה בקצרה, כדי שעל ידם יוצו והם הדרכים שנוצרו בתורת כהנים ו אומר: בשלש עשרה מדות התורה נד הדרכים או אחד מהן ינדע כל מה שק בפרוש או בקבלה יי אין היוצא באותן או הקבלה. ובעבור זה תמצא פעמים ו לפי, ויאמר המשיב: הלכה למשה מסיני היא נקבל, ואם לדין יש תשובה. ולפי שאפשר שיפל מחלוקת בין חכמי באחת מהשלש עשרה מדות או באחת כדי שתהיה תורת השם יתברך תמימה ההכרעה בכל דור ודור לרב החכמים, גם כן (דברים יו, יא): "לא תסור מן-הדב (ספרי שם): אפלו. יאמרו לך על זמין וכוונתם בזה לומר: כי לפי שכל אדם והסברה וההשכל יותר מכל מה שזוי מדברים תועה על החכמים ויחשבו ע יראה לחולק שהחכמים אומרים על מ מדבריהם לעולם.

אבל תוהיה ההכרעה מסורה תמיד אל מכל אחד מהם ויהיה יותר מסכים אל היחיד רשאי לחלק עליהם לעשות מ אליעזר בבבא מציעא (דף נט, ב). כי מקלם, עד שיצתה בת קול ואמרה: מו עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: "ל

פרק כג (א) אין היוצא באותן הדרכים מעיל וכי

ספר העקרית ג' חלק ב
 י"ג י"א אלכו
 הוצאה ספרית מורק - כו"א
 תשנ"ג

אלא בשביל תורה שבועל פה. וזה, לפי שאין מציאות להכנת התורה שבכתב אלא עם תורה שבועל פה. ועוד לפי שאי אפשר שתהיה תורת השם יתברך שלמה באפן שתספיק בכל הזמנים, לפי שהפרטים המתחדשים תמיד בעניני האנשים במשפטים והדברים הנפעלים, הם רבים מאד משיכללם ספר. על כן נתנו למשה בסיני על פה דרכים כוללים נרמזו בתורה בקצרה, כדי שעל ידם יוציאו החכמים שבכל דור ודור הפרטים המתחדשים. והם הדרכים שנוקרו בתורת כהנים בתחלתו באותה בריתא המתחלת: רבי ישמעאל אומר: בשלש עשרה מדות התורה נדרשת מקל וחמר מגזרה שנה וכו'. ועל ידי אותן הדרכים או אחד מהן יודע כל מה שלא נמצא בתורה בפרוש, אבל מה שנמצא בתורה בפרוש או בקבלה (א) אין היוצא באותן הדרכים מועיל ולא מעלה ולא מוריד לבטל הכתוב או הקבלה. ובעבור זה תמצא פעמים הרבה בתלמוד (ראה שבת קלב, א) שיאמרו: זו מנין לך, ויאמר המשיב: הלכה למשה מסיני. וכן יאמר המקשה (ראה יבמות עו, ב): אם קבלה היא נקבל, ואם לדין יש תשובה.

ולפי שאפשר שיפול מחלוקת בין חכמי ישראל בדבר שלא בא הקבלה בו אלא שיוצא באחת מהשלש עשרה מדות או באחת משאר דרכי ההבנה, הספימה החכמה האלהית, כדי שתהיה תורת השם יתברך תמימה, לסלק המחלוקת ההוא כמה שאפשר, וזה בשנתנה ההכרעה בכל דור ודור לרב החכמים, ואמרה (שמות כג, ב): "אחרי רבים להטות". ואמרה גם כן (דברים יז, יא): "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל", ובארזו רבותינו ז"ל (ספרי שם): אפלו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין שמע להם. וכוונתם בזה לומר: כי לפי שכל אדם מדרכו לחשוב מחשבות וליחס לעצמו ההתבוננות והסבירא וההשכל יותר מכל מה שזולתו, עד שתמצא כמה פתאים ונשים ועמי הארץ מדברים תועה על החכמים ויחשבו עצמם משכילים יותר מהם, אמר הכתוב, כי אף אם יראה לחולק שהחכמים אומרים על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, לא יזוז מדבריהם לעולם.

אבל תהיה ההכרעה מסורה תמיד אל רב החכמים, ואף אם אפשר שיהיה היחיד יותר חכם מכל אחד מהם ויהיה יותר מסכים אל האמת מכלם - תהיה ההלכה פהכרעת הרב, ואין היחיד רשאי לחלק עליהם לעשות מעשה כדבריו קלל. וזהו ענין רבי יהושע עם רבי אליעזר בבבא מציעא (דף נט, ב). כי אף על פי שרבי אליעזר היה מפלג בחכמה יותר מכלם, עד שיצתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום, עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: "לא בשמים היא" (דברים ל, יב), כלומר: שאף על פי

שרשים

פרק כג (א) אין היוצא באותן הדרכים מועיל וכו': אין יכול ללמוד על ידי שום אחד מהשלש עשרה מדות דבר שהפכו

בזה.
 זר ג,
 תבה
 י אף
 אלא
 חיוב
 ל פי
 זורת
 יתה.
 יעד,
 כמו
 יים ו,
 צבור
 זכר
 וישע
 י מה
 ראו:
 ס כן
 כמו
 ז עד
 למוד
 ז על
 ז לא
 זראל
 כתובה.

שהאמת יתקנה כדברי רבי אליעזר אין ראוי שנגיח דברי המרבין לעשות כדברי היחיד, כי כבר נתנה לנו תורה על הר סיני שכתוב בה (שמות כג, ב): "אחרי רבים להטות". ואם בדבר אחד נעשה כדברי היחיד ונגיח דברי המרבין, יתחדש מחלוקת גדולה בישראל בכל דור ודור, כי כל יחיד יבוא לחשב שהאמת אתו ויעשה כדבריו הלכה למעשה, וכזה תפל התורה בכללה. ועל כן ראוי שלא נגיח הדרך הכולל שהוא ללכת אחר הרב ולהגיח דברי היחיד או דברי המעטים, ובלבד שיהיו הרב דעת החכמים לא רב דעות עמי הארץ, לפי שההמון ועמי הארץ נפתים לדבר שאינו עד שיבואו להעיד עליו ולומר שהוא כן.

וכבר הזהיר שלמה על זה ואמר שאין ראוי להמשך אחר הסכמת ההמון, שהרי אנו רואים אותם מספיימים בכמה דברים בחלוקה האמת. וזה, שהרי ההמון "לא יבויז לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב" (משלי ו, ל), וזהו מסכם אצלם ובלתי מגונה. ואינו כן לפי האמת, אבל אם "נמצא ישלם שבועתים את-כל-הון ביתו יתן" (שם שם, לא), לפי משפטי התורה שאמרה (שמות כב, ב): "אם-אין לו ונמכר בגנבתו". וכן יסכימו ההמון כי הנואף אינו ראוי לענש, אבל יאמרו כי "נאף אשה חסר-לב" (משלי ו, לב) וראוי לחמול עליו, כי הוא מוזק לעצמו ומשחית לנפשו והוא יעשה העברה והרע לעצמו, וינאין שום בן דעת מוזק לעצמו, ועל כן יאמרו ההמון שהוא חסר לב ואינו ראוי לענש. ואינו כן לפי האמת, כי "נגע וקלון ימצא" הנואף (שם שם, לג), ואומר (שם שם, לד-לה): "כי קנאה חמת גבר ולא יחמול ביום נקם, לא-ישא פניו כל-פטר ולא-יאבה כי תרבה שחד". ועל כן אין ראוי להביא ראיה מהסכמת ההמון, כי פעמים יסכימו ההמון על חלוקה האמת, שהרי בימי אחאב ומנשה ודומיהם היו מספיימים כלם לעבד עבודה זרה, וזלתי הנביאים ותלמידיהם. ועל כן ראוי שתהיה ההכרעה מסורה לרב החכמים בלבד, כי התקמה מתת אלהים היא, "כי-י יתן חכמה מפיו דעת ותבונה" (שם ב, ו). וכזה תהיה תורת ה' המימה בכל דור ודור ובלתי חסרה דבר. L

פרק כד

תורת משה האלהית הזאת תקיף בכלל על שלשה חלקים יורו על שלשה עננים חלוקים, שהם: החכמה והרצון והיכלות:

החלק האחד הוא החלק המקיף בדעות אמיתיות, ויקרא זה החלק - 'דברים', כמו שאמר הכתוב (דברים ה, יט): "את-הדברים האלה דבר יי אל-כל-קהלכם", ואמר גם-כן (שמות לד, כח): "ויכתוב על הלוחות את דברי הבְּרִית עֲשֶׂת הַדְּבָרִים".^(כ) בעבור החלק המדעי אשר

שרשים

עכירה עד שנכנס בו רוח של שטות.

פרק כד (א) בעבור החלק המדעי אשר בהם וכי: מה

מבואר בחורה. (ב) ואין שום בן דעת מוזק לעצמו: ועל דרך שאמרו רבותינו זכרונם לברכה (סוטה ג, א): אין אדם עובר

בהם, ממציאות השם יתברך, ותורה וזולת זה. וזה החלק הוא המשפיע מ והשני הוא החלק המקיף על הדברי המורים על היותו רוצה, ויקרא זה נודע, פאכילת חזיר ולבישת שעטנז והם דברים נרצים לו יתברך אחר שצ אכפת לה להקדוש ברוך הוא בין שו שאמר ונעשה רצונו. וכן אמרו על ה רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני.

והשלישי הוא החלק המקיף על מ'משפטים', והם המשפעים מיכלתו.

והוא מבאר, כי הדת הנימוסית האמתיות, כי כמו שכתבנו במאמר הנכבדים שהדעות תלויים בהם. ועי הנרצים אצל השם יתברך לא תוכל פרטי הדברים הנרצים אצל השם יתג הוא על החלק השלישי שהם המשונ ולהעמיד הישר, והיא קובעת דין ונ וכשיעין בה היטב תמצא שאפלו ב תספיק לשער הישר בכל הדברים עי ישלם הגנב אם שני כפלים או שלש הגמוסים האנושיים מי שהגיח הגונב האנושי, כי למה יומת האיש על גג התורה האלהית לשער גנבת ממון ב מין גנבה קלה ישלם שנים לרעהו. ו ישלם חמשה בקר, כי ההזק שהזיק בגנבת השוה. ואולם בעבור שיש בג וגזה וולדות, אמר (שמות כא, לו): "אן

שכינה החלק המדעי כשם דברים לפי שהחלק הזה: ההשגה, ועל דרך (בראשית מב, ז): "דבר האיש אד

כרם, ומנינו דהקילו חז"ל הרבה דרננן כגון ספיקא דרבנן לקולא וכדומה, עיין בדברי הרב המנהג. ובשורש הלשון בספר המלוות ממרן הרמב"ן בעלמו כל הקוסא, שיש קולא דדברי סופרים שזה מלאי ממחקי המקנות עתם שגוף דברייהם לקולא להפריש בין דברייהם לדברי מורה, אך כמעט שזה דרך עיקש. והבעל מגלת אסתר והרבה אחרונים חספו בדרך הזה וכמעט שדרך זה אין זה עיקש וזה הדרך הנכון, שמתקני המקנות הרשו על זה שכל ספק דברייהם לקולא ע"ש באריכות^א, והרב המנהג לא הביא זה. ועיין בלחם משנה פ"א ה"ב מה שמתא דקס מהר"ם מטרלני, והדברים י"ע לפי דעתו, אך אין הספר תחת ידי^ב. והנה מלשון הרמב"ם שהתחיל וז"ל, בית דין הגדול שצירושלים וכו' כל שאינו עושה וכו' אחד דברים שלמדו מפי השמועה וכו', ועיין בכל הפרק, נראה דוקא בבית דין הגדול שצירושלים עובדים בעשה ובלא מעשה, וגם דין זה דוקא ממרא הוא דוקא בבית דין זה כאשר יבאר בסמוך [אותו ו'] בס"ד, ועל זה קאי הלאו דלא חסור, אבל לאמר שבעל בית דין הגדול מלשכת הגזית, בית דין בכל דור אם עובדים על דברייהם, אפשר אינו עובר

ונוהגת מצוה זו בזמן שבית דין הגדול בירושלם בזכרים ונקבות, שהכל מצוין לעשות כל אשר יורו. ובכלל המצוה גם כן לשמוע ולעשות בכל זמן וזמן כמצות השופט^א, כלומר החכם הגדול אשר יהיה בינינו בזמננו, וכמו שדרשו זכרונם לברכה [ראש השנה כ"ה ע"ב] ואל השופט אשר יהיה בימים ההם, יפתח בדורו כשמואל בדורו, כלומר שמצוה עלינו לשמוע בקול יפתח בדורו כמו לשמואל בדורו. ועובר על זה ואינו שומע לעצת הגדולים שבדור בחכמת התורה בכל אשר יורו מבטל עשה זה. וענשו גדול מאד שזהו העמוד החזק שהתורה נשענת בו, ידוע הדבר לכל מי שיש בו דעת.

נעשה ולא מעשה, וכן הוא לשון הכתוב וקמת ועליה וגו' היינו לבית דין הגדול, ועשים על פי הדבר וגו' מן המקום ההוא לא מסור וגו' דמיימי הכל בבית דין הגדול, אבל בחכמי כל דור ודור מנין לנו. אך הרב המנהג כתב כאן, ובכלל המצוה ג"כ לשמוע ולעשות בכל זמן כמצות השופט החכם הגדול וכו' ועובר על זה ואינו שומע לעצת הגדולים שבדורו וכו', ומנין לו זה, ושלאי בית דין הגדול אשר כבוד השי"ת מופק עליהם כל היום ועליהם הבטיחה התורה וכו'. אך דנראה זה ג"כ מדברי הרמב"ם בספר המלוות ובפקדמה לספר יד החוקה וברמב"ן, ונדלתי מלאו בלחם מקוס^ב. ודעת הרמב"ן דעשה ולא היה אינם מלא מה שדרשו דפסוק הכתוב כן הוא, אך מפי השמועה ממש דכינו ע"ה, או מה שדרשו ע"ג מדות, וכל זה הוא מורה כמו ארבע פרשיות וכדומה, ולריך לעשות כדברייהם ועובדים בלאו ועשה, אבל המקנות והסיגים אינן בכלל זה והוא רק אסמכתא דחז"ל על הלאו הזה עיין בלשון באריכות.

והנה אף לדעת הרמב"ן הרבה דיני תורה שלמדו מ"ג מדות ומפי השמועה חוץ מה שעובדים בלאים ועשין

מצוה תצו

שלא להמרות על פי בית דין הגדול שיעמדו לישראל

7 (א) שנמנענו מלחלוק על בעלי הקבלה עליהם השלום ומלשנות את דברייהם ולצאת ממצותם בכל עניני התורה, ועל זה נאמר [דברים י"ז, י"א], לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, ואמרו זכרונם לברכה בספרי [כאן], לא תסור וגו', זו מצות לא תעשה.

משרשי המצוה לפי שדעות בני האדם חלוקין זה מזה לא ישתו לעולם הרבה דעות בדברים, ויודע אדון הכל ברוך הוא שאילו תהיה כוונת כתובי התורה מסורה ביד כל אחד ואחד מבני אדם איש איש כפי שכלו, יפרש כל אחד מהם דברי התורה כפי סברתו וירבה המחלוקת בישראל במשמעות המצוות, ותעשה התורה ככמה תורות, וכענין שכתבתי במצות אחרי רבים להטות בכסף תלוה בסומן ס"ז [מצוה ע"ח], על כן אלהינו שהוא אדון כל החכמות השלים תורתנו תורת אמת עם המצוה הזאת שצונו להתנהג בה על פי הפירושו האמתי המקובל להכמינו הקדמונים עליהם השלום. ובכל דור ודור גם כן שנשמע אל החכמים הנמצאים שקבלו דברייהם ושתו מים מספריהם ויגעו כמה יגיעות בימים ובלילות להבין עומק מליהם ופליאות דעותיהם, ועם ההסכמה הזאת נכוין אל דרך האמת בידיעת התורה, וזולת זה אם נתפתה אחר מחשבותינו ועניות דעתנו לא נצלה לכל. ועל דרך האמת והשבח הגדול בזאת המצוה אמרו זכרונם לברכה [ספרי כאן] לא תסור ממנו ימין ושמאל, אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין לא תסור ממצותם, כלומר שאפילו יהיו הם טועים בדבר אחד מן הדברים אין ראוי לנו לחלוק עליהם אבל נעשה כטעותם, וטוב לסבול טעות אחד ויהיו הכל מסורים תחת דעתם הטוב תמיד, ולא שיעשה כל אחד ואחד כפי דעתו שכזה יהיה חורבן הדת וחלוק לב העם והפסד האומה לגמרי. ומפני ענינים אלה נמסרה כוונת התורה אל חכמי ישראל, ונצטוו גם כן שיהיו לעולם כת מועטת מן החכמים כפופה לכת המרובין מן השרש הזה, וכמו שכתבתי שם במצות להטות אחרי רבים.

ה. ראה הערה א', ומניח אות ג' שתמה מחיבת תינו, ובהערה ג' למניח, ולקמן מצוה תצו הערה י"ב. תצו. תקח. שופטים לאו ד'. ומ"ב לאוין ע"ב. הלכות חמור"ט. סמ"ג לאוין ר"ט. א. ראה פירוש הרמב"ן על התורה כאן. ב. ראה לעיל מצוה תצו הערה א' וזו, ולקמן הערה י"ב. ג. עיין ריטביא עירובין י"ג ע"ב ד"ה אלו ואלו, ודרשות הר"ן הדרוש השביעי, ועיין בחקרי לב נידה סי' פ"ז [קליא ע"ב ועיין], וכתב שכן הוא להדיא בירושלמי מ"ד דסנהדרין ה"ב [כ"א ע"ב]. ע"ש.

עיקרו אלא למי שחולק על דברייהם או שמורה לעשות שלא כדברייהם, אבל מי שעובר על דבר אחד מדברייהם אפילו שיעבור במיד, כיון שאינו חולק לומר שאינו אמת מה שצונו חכמים, אלא שלצרכו הוא עושה מה שעושה, אינו עובר על לאו זה. ובקצת סופרים [ג' ע"כ בדפי הספר, ד"ה עוד כתב הרמב"ן, ואילן] החוקק בחוקק בסבירא זו, וכתב שכן ניכר מכללי דברי הרמב"ן עצמו, וכן כתב הר"א מורחי בחידושי על הסמ"ג בה"ל מגילה דלא חסור אינו אלא במי שממרה בדברייהם ובחוראן ואינו כפוף להם כמו הצרוקין והביטויין, לא במי שהוא כפוף להם אלא שאוכל להיאבון, ע"ש.

(א) בדרשות הר"ן הדרוש החמישי כתב בטעם הדבר, כי אחרי שאין גזרין אלא לעשות סייג לתורה, דיינו אם אסרו הוראות לא יבאו לעבור על דברי תורה א"פ שנתי להם הספקות. ומר"ן תוית כתורת נביאים מאמר כל חוסףי כתב ג"כ כעין זה, וכתב עוד, דדברי הר"ם ושיטתו עיקר, דכיון דאזהרת כל חוסףי מורה לנו שלא לדמות מצות חכמים לדברי תורה, מפני זה הוצרכו לעשות גבול הפסיד בין מצוותיהם לדברי תורה מה שהקילו במצוותיהם גבי ספק וכמירי דלא שכיח. וכדבריו משמע בהקדמת קרית ספר פ"ה. ובשערי ישר שער א' פ"ו נ"ט ע"א בדפי הספר] כתב, ובכל אזהרות התורה איכא אזהרה על עצם המעשה, כמו לא תאכל חלב האזהרה היא על עצם מעשה האכילה, משא"כ בלאו ולא תסור האזהרה היא לשמוע בקול חז"ל, וכשעובר ע"ז אין איסור תורה בעצם המעשה רק מה שאינו שומע לקולם. ולהכי כספק תורה אם הדבר אסור הרי פגע באיסור תורה, אבל כספק דרבנן כיון שהדבר עצמו מותר מן התורה, וסירוב שמיעת קולם לא שייך, דבמצב הספק לא אמרו חז"ל לא לאו ולא הן, להכי הוי לקולא. ב) בלחם משנה הביא המקמת קרית ספר להמבי"ט פ"ה, שכתב שהלאו לא בא

חומר דברי סופרים יותר מהשופטים בתורה

אלו הם שנה לאחרי כדבריו אינו חייב, רק דוקא בהכרח לעשות או עשה. ועיין בר"מ שמיצא את מולקין נגנעי הגוף זה אומר טהור זה אומר טמא, ולדעת זה חייב נכנס למקדש כרת ולדעת זה פטור, ג"כ חייב, ועיין במשנה למלך שמיצא שהחוס' בסנהדרין פ"ו ע"ב ד"ה בפלוגתא מולקין על זה, וסבורים דלין זקן ממרא חייב אלא בדבר ששגגתו חייב הטאת קבועה, וטומאת מקדש וקדשיו הוא בעולה ויורד. ונחלמ' לדינא אין נפקא מינה, כי גם לדברי החוס' חייב כמו שכתבו בעלמ' דנפקא מינה אם נגע בכרך של תרומה, לדברי המטמא אינו זהו פרוטה והאשה אינה מקודשת ולדברי המטמא זהו פרוטה ומקודשת. ולהר"מ גם זה חייב דמיצא לדי כרת ולתטא קבועה.

במחנה

ואם לא תיבא הממלוכה לדי כך הרי זה פטור, חוץ ממלות מפליג בלד, כ"ל, הורה להוסף טוטפת חמישית בתפילין, והוא שיעשה בתפילה ארבעה נתיים כוללתן ויצא חמישית וידבק בחיטין וכו', ודבר זה מפי הקבלה שחייב על זה זקן ממרא. ודבריו זה דהר"מ סבירא ליה דבתפילין דוקא, עיין ברל"ז פ"ד ה"ג שיש לו שיטה אחרת והוא הדין בלילית ולולב, והוא אריכות גדול, והעיקר חשיבות זה להביא שיטת הר"מ אשר הרב המהר"ר נמשך אחריה, עיין באריכות, דגש מלאה וגו'. אלל אם נחלקו בשאר מלות, כגון זה אומר לולב או שופר זה כשר זה אומר

פסול, זה אומר טהור זה אומר שני לטומאה, הרי זה פטור ממיתה, וכן כיוצא בזה. והנה בשופר אי כשר או פסול לכאורה יכול לומר ג"כ לדי חטאת וזכר, כגון אם כשר שזה פרוטה לקדש זו אשה ואם פסול אינו שזה פרוטה, ועיין במשנה למלך סוף פ"ד מחלשות שמיצא המגיה שפספס הרב ז"ל אם דבר שאינו שזה פרוטה אך שזה פרוטה נעבור המצוה כגון לולב וכדומה אם האשה מתקדשת בזה, ויש ראייה דלינה מקודשת, דאי מקודשת הוא ליה לחייב זקן בזה דנפקא מינה לקידושי אשה, וכבר עוררו בזה האחרונים. וגם מה שכתב הר"מ דלם זה אומר טהור זה אומר שני לטומאה פטור ג"כ קשה, דנפקא מינה לענין ככר של תרומה דשני עושה שלישי ונפקא מינה דעל ידי זה אינו שזה פרוטה כמו שכתבו החוס', ועיין בלחם משנה ג"כ אם חלב. כל זה דעת הרמב"ם.

ואמרנו מאי טעמא, תפלה דרבנן אמת ויציב דאורייתא. ולא עוד אלא אפילו בדברים הסותרים זה את זה הקלו, כמו שאמרנו בפרק במה מדליקין [ל"ד ע"א], אמרו לו שנים צא וערב עלינו אחד ערב עליו מבעוד יום וכו' כמו שבא לשם. וגם נראה בגמרא שעוקרין דבריהם תדיר משום איסור דאורייתא כמו שאמרנו במסכת שבת נ"ד ע"א, הדביק פת בתנור התירו לו לרדותה קודם שיבא לידי איסור סקילה. ושם בשבת [קכ"ח ע"ב] אמרו ביטול כלי מהיכנו דרבנן וצער בעלי חיים דאורייתא ואתי דאורייתא ומבטל דרבנן וכו' כמו שבא לשם. וזה רב מאד בתלמוד אתי עשה דאורייתא ודחי עשה דרבנן. וכן במחלוקת שיבא בין החכמים אמרו [עבודה זרה ז' ע"א] אם היה אחד גדול בתכמה ובמנין הלך אחריו, ואם לאו בשל תורה הלך אחר המחמיר ובשל סופרים אחר המיקל. וגדולה מזו אמרו [עירובין ס"ז ע"ב] בשל סופרים עושין מעשה ואחר כך דנין. ובפרק מי שהחשיך [קנ"ד ע"ב] אמרו מהו

דתימא להפסד מועט נמי חששו קא משמע לן, שהרי חידוש הוא אצלם כשאינם דוחים דברי סופרים אפילו להפסד מועט. ואמרו [ברכות י"ט ע"ב] שמטמאים כהנים עצמם בטומאה של דבריהם לראות מלכי אומות העולם כדי שאם יזכה יבחיך מה בין מלכי ישראל וכו'. ואף בעונשן של דברי חכמים אין להם אלא נידוי, כמו שאמרנו [פסחים נ"ב ע"א] מגדין על שני ימים טובים של גלויות. ואמרו [מגילה ה' ע"ב] בעושה מלאכה בפורים, ולשמתייה מר, ובמקומות יש להם מכת מרדות, והוא למי שעובר על דבריהם שהן כעין תורה והן כל הגזרות שגזרו בהם מדבריהם שמכיין אותו עד שיקבל אותה עליו או עד שתצא נפשו כמו שמפורש בתוספתא דסנהדרין. וכללו של דבר, שדברי סופרים חלוקים הם בכל דיניהם מדברי תורה להקל בקצתן ולהחמיר בקצתן. אבל הדבר הברור המנוקא מכל שבוש הוא שאין הלאו הזה דלא חסור אלא במה שאמרנו זכרונם לברכה בפירוש התורה, כגון הדברים הנדרשים בגזרה שזה או בכנין אב ושאר שלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהם, או במשמעות לשון הכתוב עצמו, וכן במה שקבלו הלכה למשה מסיני, ועל זה יאמרו זכרונם לברכה שיש עשה ולא תעשה בדבר, ואם בענין הזה נחלק אחד הראוי להוראה במה שיש על זדונו כרת ובשגגתו חטאת על בית דין הגדול שנעשה בזה זקן ממרא בזמן שנדין דיני נפשות, וזהו אומרם זכרונם לברכה [ספרי כאן] אפילו יאמרו לך על שמאל שהיא ימין, כלומר שכך היא המצוה לנו מאדון התורה יתברך, שנאמין אל הגדולים במה שיאמרו, ולא יאמר בעל המחלוקת היאך אתיר לעצמי ואני יודע בודאי שהם טועים, שאפילו יהיה כן הוא מצוה להאמין להם, וכמו שכתבתי למעלה בראש המצוה, וכענין שנהג רבן גמליאל עם רבי יהושע ביום הכפורים שחל להיות כחשבונו כמו שמוזכר במסכת ראש השנה [כ"ה ע"א]. ויש בענין הזה תנאי אחד לפי מה שאמרנו זכרונם לברכה במסכת הוריות [ב' ע"ב], שאם היה בזמן הסנהדרין איש חכם וראוי להורות או שהוא מכלל הסנהדרין, והורו בית דין הגדול בדבר שלא כדעתו, שאינו רשאי להתיר עצמו באותו הדבר האסור לדעתו עד שישא ויתן עמהם על הדבר, ואחר שישכימו כלם או רובם בבטול הדעת ההוא וישבשו עליו סברתו ויעשו הסכמה שהוא טועה אז הוא רשאי לנהוג לעצמו היתר במה

ט. הוא בפ"ג דמכות בסופו. י. לאפוקי מדעת הר"מ שפסק במ"ד ח"א דבכונן שהתיר החפץ ביום י"ד בניסן בשעה ששית או אסרו בהנאה בשעה חמישית חרז או חייב מיתה. ובמרגניתא טבא וקטאת סופרים הניחו את דברי הרמב"ן בפ"ג מהא דאיתא להדיא בסנהדרין פ"ו ע"א דאם נחלקו אם מעבדים את השנה לאחר פורים נעשה זקן ממרא, ואע"פ דלא חייב אלא מדרבנן. יא. היינו ממה שאמרנו שם דבתלמוד הראוי להוראה כגון שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא ויודע שטעו בית דין אם עשה כדבריהם הוי טועה במצוה לשמוע דברי חכמים. ובחידושי הר"ן סנהדרין פ"ו ע"א כתב דכן מוכח גם מהירושלמי שם: ואם טעה לומר התורה אמרה אחריו אין זה שמעון בן עזאי כהדא דתני יכול אם יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ואל שמאל שהוא ימין שתשמע להם, תייל ללכת ימין ושמאל, עד שיאמרו לך על ימין שהוא שמאל ואל שמאל שהוא ימין, ולתרגומין היינו הא דאמרין בש"ס דין דטעה בדבר מצוה, דכל זמן שלא נשא ונתן עם בית דין על הדבר אינו רשאי להתיר לעצמו. ועיין בשאלת דוד בקונטרס החידושים.

ובמגילת אסתר חמה עליו איזה חיוב כרת יש כאן, ולשית' התוס' מבואר דאם נגעו ידיו במשקין ונגעו ההמשקין בככר של תרומה וקידש בו את האשה הוי דבר שזדונו כרת. וכ"כ במרגניתא טבא. אבל להר"מ לא הוי זדונו כרת כה"ג. ובאמת שתי ראיות התוס' לדין זה ליתנהו אליבא דהר"מ, דמה שכתבו ב"ה ורשב"ל, להר"מ ליתא עפ"י משי"כ התורת חיים עיין לעיל הערה ז', ומשי"כ ב"ה בפלוגתא, הא הר"מ ס"ל דגם בדבר ששגגתו עולה ויורד חייב, וכמו שהיא שיטת רש"י שם. והסברא לחלק בין איסורי הנאה להכא, עיין קונטרס דברי סופרים להגר"ר אלתרן וסרמן ס"י א' אות ח', ושערי ישר שער א' פ"ט [כ"ה ע"א בדפי הספר].

ח) במהירות קודמת נרפסה שורה זו לפני אות ר'. ט) כ"כ להוכיח במרכבת המשנה, ודחה כיון דק"ל כשמואל דהמקדש בחמרה חיישין שמא שיה פרוטה במרי. וכ"כ בנוכחי מהר"ה אה"ע"י ס"י ס"ז בתשו' בן המחבר. וכל זה לשיטת הלח"מ שהוכירו רבינו בסמך, דיעת הר"מ כהתוס' דאם ע"י הוראתו אין החפץ שזה פרוטה הויא לה הוראה בדבר שזדונו כרת. אבל בדברי אמת קונטרס ר' הוכיח מהר"מ שכתב דאם זה אומר טהור זה אומר שני לטומאה פטור, דהר"מ לא ס"ל כהתוס' בזה. וכתב דהרמב"ן שחשיב על הר"מ [ח' ע"א בדפי הספר] מהא דלא דנו את אלעזר בן חנוך שפקפק בנשילת ידים ברין זקן ממרא,

וְעֲלִיתָ אֶל-הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ;
 וּבָאתָ אֶל-הַקְּהָנִים הַלְוִיִּם וְאֶל-הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה
 בַּיָּמִים הָהֵם וְדַרְשָׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר הַמִּשְׁפָּט;
 וְעָשִׂיתָ עֲלֵי-פִי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לְךָ מִן-הַמָּקוֹם הַהוּא
 אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה וְשָׁמַרְתָּ לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךְ;
 עַד יֵאָדָּא עַל-פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךְ וְעַל-הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר-יֹאמְרוּ
 לְךָ תַעֲשֶׂה לֹא תִסּוּר מִן-הַדָּבָר אֲשֶׁר-יִגִּידוּ לְךָ יָמִין

רש"י

המקדש גצוה מכל המקומות: (ט) הכהנים הלויים הכהנים שילאו משצט לוי: ואל השופט אשר שצמיך: (יא) ימין ושמאל אפילו אומר לך על יהיה בימים ההם ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו

רא"ם

ט) אל השופט אשר יהיה בימים ההם אפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו, אתה צריך לשמוע לו. אין לך אלא שופט שבימך. דאם לא כן "אשר יהיה בימים ההם" למה לי. וכי תעלה על דעתך שופט שאינו בימך, בשלהי פרק שני דראש השנה²⁶. אבל בספרי²⁷ שנו: "וכי תעלה על דעתך - שופט שאינו בימך, אלא שופט שהוא כשר ומחזיק לך באותן ימים. היה קרוב ונתרחק, כשר. וכן הוא אומר²⁸: "אל תאמר מה היה, שהימים הראשונים היו טובים מאלה". פירוש: אף על פי שהיה קרוב לך מעיקרא, כגון שהיה נשוי את בתך והיה פסול לדיין לך, כיון שעכשיו, שאתה הולך אליו להדיין לפניו, נתרחק, מחמת שמתה בתך או גרשה, הרי הוא כשר.

7 ←

יא) ימין ושמאל אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, וכל שכן שהוא אומר על ימין שהוא ימין ועל שמאל שמאל. בספרי. פירוש: אפילו תחשוב בלבך שהוא טועה בדין, ואומר על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, עשה כמצותו, ואל תאמר איך אוכל החלב הזה, שהוא חלב גמור, והוא אומר שהוא שומן. או איך אהרוג האיש הזכאי הזה, שהוא אומר שהוא חייב, אלא תאמר: כך צונו הנותן את התורה, שנעשה ככל אשר יורנו השופט ההוא, כי על פי דעתו של השופט ההוא נתן לנו את התורה. כל שכן, שאינו אומר רק על ימין ימין ועל שמאל שמאל, כי רוח ה' יתברך ויתגדל, על משרתי מקדשו תמיד, וישמרם מן הטעות ומן המכשול, ולא יצא מפייהם כי אם האמת²⁹. ומה

פירושו בדם, כדמפרש רבינו ומפורט ברמב"ן. 23. לשון רש"י בסנהדרין פו. 24. נהרג. 25. שאדם הולך אצל השופט. 26. ראש השנה כה: 27. בנחלת יעקב למד מתוך המלים "אבל בספרי", שרבינו מעיר על רש"י, מדוע לא הביא פירוש זה, כי הפירוש שהביא רש"י, אין צורך להביאו מרוב פשיטותו, ושעיקר

כונת הכתוב "לקרוב ונתרחק", ובנחלת יעקב טען, שלא היה לרש"י להביא זאת, כי אינו אלא דרך דרש. ובתועפות רא"ם [קאראבליון] דחה דבריו וכתב, שדרך רבינו להוסיף על דברי רש"י מדברי חז"ל ע"ד הדרש, כאשר רש"י מפרש ע"פ הפשט, עיי"ש. 28. קהלת זי. 29. רבינו מצטט מהרמב"ן מבלי להזכירו.

ושמאל: יב וְהָ אֶל-הַכֹּהֵן הָעֹלֵ אֶל-הַשֹּׁפֵט וְיֹאמֵר וְכָל-הַעֲמִים יִי שְׂאוֹמֵר לְךָ עַל יָמִין יָמִין

שהכריחם לפרש הימין והש מן הדבר ההוא לא לימין ושמאל.

יג) וכל העם ישמעו כדתנן בפרק הנחנקין³¹: "א אותו לבית דין הגדול שב ישראל ישמעו ויראו", דבר אותו מיד, וכותבין ושולחי ואם תאמר, מאי שנא הכא גבי בן סורר ומורה, דפירש נסקל על שהיה בן סורר ונ דאם לא כן מה הועילו חכני עניינו לעם, אבל המחלוך להמתינו עד הרגל, ורבי ושולחין בכל המקומות. ש עד הרגל, כתב אחר כך: והאחד מהם הוא זקן ממור; אך יש לתמוה, דהכא די ומורה³² לא דייק מקרא ד' משתמע מהכא המתנה, כ כדקאמר ליה רבי יהודה ל

ובנחלת יעקב העיר, שטעה עיי"ש. 29. ולא כפשוטו, זכו. 30. עצם דומם או ולא שייך לומר עליו ימין וש "ולא אודע מה יענה למקרא ו הדברים אשר אנכי מצוה את וזכותי טובא". 31. סנהו 33. בנחלת יעקב העיר, שו מעדים וזממים, אלא שנקט בהרחבה ובמשכיל לרד.

חומש פירוש - דקרי
 רב: אליהו מצרתי
 וצא לאו ד"י משג ק"ץ באמג באמן כ"י"ב

וּשְׁמָאל: י וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְדוֹן לְבַלְתִּי שָׁמַע
 אֶל־הַכֹּהֵן הַעֹמֵד לְשָׂרֵת שָׁם אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אוֹ
 אֶל־הַשֹּׁפֵט וּמַת הָאִישׁ הַהוּא וּבְעֶרְתָּ הָרַע מִיִּשְׂרָאֵל:
 י וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ וַיֵּרְאוּ וְלֹא יוֹדוּן עוֹד: ם שְׁנֵי

רש"י

סאומר לך על ימין ימין ועל שמאל שמאל: (יג) וכל העם ישמעו מכאן שממתינים לו עד הרגל

רא"ם

שהכריחם לפרש הימין והשמאל פה כמשמעו^{29*}, ולא ימין הדבר ההוא ושמאלו, ופירושו: שלא נסור
 מן הדבר ההוא לא לימין ולא לשמאל, הוא מפני שאין "הדבר" הנחייס³⁰ עד שיפול עליו ימין
 ושמאל. ל

(יג) וכל העם ישמעו מכאן שממתינים לו עד הרגל וממיתין אותו ברגל.
 כדתנן בפרק הנחנקין³¹: "אין ממיתין אותו לא בבית דין שבעירו ולא בבית דין שביבנה, אלא מעלין
 אותו לבית דין הגדול שבירושלם ומשמרין אותו עד הרגל וממיתין אותו ברגל, שנאמר³²: זכל
 ישראל ישמעו ויראו, דברי רבי עקיבא. אמר ליה רבי יהודה: אין מענין דינו של זה, אלא ממיתין
 אותו מיד, וכותבין ושולחין בכל המקומות, איש פלוני בן איש פלוני נתחייב מיתה בבית דין".
 ואם תאמר, מאי שנא הכא, דפירש רש"י "מכאן שממתינים אותו עד הרגל", כר' עקיבא, ומאי שנא
 גבי בן סורר ומורה, דפירש רש"י: "וכל ישראל ישמעו ויראו - מכאן שצריך הכרזה בבית דין, פלוני
 נסקל על שהיה בן סורר ומורה", כרבי יהודה³³. יש לומר, שגם רבי עקיבא מודה שצריך הכרזה,
 דאם לא כן מה הועילו חכמים בהמתנה זו שממתינים אותו עד הרגל, אם לא יכריזו בבית דין להודיע
 עניינו לעם, אבל המחלוקת שבינו ובין רבי יהודה, אינו אלא בהמתנה, שר' עקיבא אומר צריך
 להמתין עד הרגל, ורבי יהודה אומר אין מענין דינו של זה, אלא ממיתין אותו מיד וכותבין
 ושולחין בכל המקומות. שהרי הרמב"ם ז"ל, שפסק לגבי זקן ממרא³⁴ כרבי עקיבא, שממתינים אותו
 עד הרגל, כתב אחר כך: "וארבעה צריכין הכרזה, שהרי בכלן נאמר (כל ישראל) ישמעו ויראו",
 והאחד מהם הוא זקן ממרא.

אך יש לתמוה, דהכא דייק מ"כל העם ישמעו ויראו" שצריך המתנה והכרזה, ואלו בבן סורר
 ומורה³² לא דייק מקרא ד"וכל ישראל ישמעו ויראו" אלא הכרזה בלבד בלא המתנה³⁵. ועוד, היכי
 משתמע מהכא המתנה, מי כתיב וכל העם יראו ויראו, "ישמעו ויראו" כתיב, בשמיעה לבדה,
 כדקאמר ליה רבי יהודה לרבי עקיבא³⁶.

35. בוכרן משה תרץ, שאם נמתין בבן סורר עד לרגל,
 יש לחוש שיצא מכלל "בן" [סנהדרין ט.]. ולכן אין
 ממתנים לו כלל. 36. בביאורים לר"י איסרלין כתב,
 שכיון שברור שיש דין המתנה, והשאלה היא רק
 מהיכן יש ללמודה, שמפרשת בן סורר ומורה ומפרשת
 נערה מאורסה, אי אפשר ללמוד, שהרי הכתוב אומר
 להרגם במעמד אנשי העיר, ואילו היתה כונת הכתוב
 להמתין עד שיעלו לרגל, מדוע כתבה התורה, שממתים
 אותם במעמד אנשי העיר דוקא, הרי הכל עולים
 לירושלים, אלא ודאי, שדין המתנה ניתן ללמוד רק

ובנחלת יעקב העיר, שטעה בדקדוק לשון הרמב"ן
 עיי"ש. 29. ולא כפשוטו, דהיינו ימין הדבר ההוא
 וכו'. 30. עצם דומם או חי, אלא דבר מופשט,
 ולא שייך לומר עליו ימין ושמאל. הקשה במורה"ל
 "ולא אדע מה יענה למקרא שכתוב: ולא תסור מכל
 הדברים אשר אנכי מצוה אתכם ימין ושמאל" [בחי'ד]
 הדוכתי טובא". 31. סנהדרין פט. 32. כא, בא.
 33. בנחלת יעקב העיר, שהיה יכול להקשות גם
 מעדים זוממים, אלא שנקט בדוגמא אחת, עיי"ש
 בהרחבה ובמשכיל לדוד. 34. הלכות ממרים ג, ח.

יד הלכות עדות המלך

קודם האעשה ולא שייך בלאו אין עונשין מן הדין וכמו שבארתי :

עונשין מן הדין ואף במוחה סיני ילפינן בקיו הרגו מלא הרגו רק לבניהם מופרד גוף הקיו אבל במלקות ומזון ספיר אלו ילפינן עשו בקיו מלא עשו ולפיכך לדעת רבינו על כרחק לא היה כונת התורה בקרא לכאשר זמם לעשות למעט אם כבר עשו דלא במלקות ומזון אלו מחייבים באמת גם אם כבר עשו רק לכונת התורה היתה להסירם מהעוון לאף בזמם לעשות אף כשעדיין לא עשו המה חייבים בדיון הזמם והל"ל לאם כבר עשו בודאי חייבים מקיו רק דבעידי מיתה יש פרכא להקיו וממילא לא מצינו מקום בתורה להרגו אף העדים בהרגו על ידם ולפיכך קיימינן בעדי מיתה לאם הרגו אף בהרגו ולכן היה רבינו נשמר בלשוננו שלא לכתוב בלשון רש"י לכתוב כאשר זמם לעשות ולא כאשר עשה בכדי שלא נעשה לכונת התורה היה למעט כאשר עשה וממילא לא היה חילוק בין עידי מיתה לעידי מלקות אבל לשוננו זה שכתב רבינו לכתוב כאשר זמם לעשות ועדיין לא עשה מורה לנו לאין כונת התורה למעט כאשר עשה רק לכונת התורה הוא לרבות אף בעדיין לא עשה :

ומצאתי ממוכין לדברי רבינו אורה לנו בנחות לשוננו הטובור כי כן היה כונתו : דהנה בריש פ"ק דמכות (דף ב') אנו רואין דעל התקפתא לרבינא לאיכ בטולת כל תורת עדים זוממין דמה הסוקל אינו נסקל הבא לסקל אינו דין שלא יסקל כתב רש"י שם זה לשוננו לעדים שלא הוזמו על שנהרג הידן ואח"כ הוזמו אינו להרגין לכתוב כאשר זמם ולא כאשר עשה ע"כ ואלו רבינו כשהביא דין זה להרגו אין נהרגין כתב בזה הלשון לכתוב כאשר זמם לעשות ועדיין לא עשה והחילוק שבין סיני שתי לשונות אלה הוא : דרש"י סובר לאין עונשין מן הדין שהשיב בריבי לאבינו קיימינן במסקנתא ולכן יש מקום למעט מקרא לעשות דקרא בזמם לעשות אבל אם עשו על ידם היתה כונת התורה למעט לאיני חייבים בדיון הזמם ואף לאם עשו הוא קיו מן זמם לעשות אין עונשין מן הדין : אבל רבינו סבירא ליה לאין בעינן זה שום מקום להא לאין

יד הלכות ממרים המלך

פרק א הלכה ב' כל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בלא תעשה שנאמר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל ע"ב :

להוראה והלך ועשה על פייהם ה"ו חייב מפני שלא חלה בביד וקאמר הגמרא כגון מלך אמר רבא כגון שמעון בן עזאי ושמעון בן זומא אמר ליה לביי כי האי גונא מויד הוא ומסקי הגמרא דטעי במלוא לשמוע דברי חכמים : ופירש רש"י דטעי וקסבר לאפילו למיעבד איסורא מחייב לשמוע הוראות הסנהדרין וכמו כן הביא רבינו בפ"ב בלכות שגגות הל"ב וי"ו ומסקנת הגמרא זו להלכה דבעשות : וזו אף לדעת בגוף השו"ס רק דעשה בהוראות ב"ד עפי' עלמנו דהיה סבור דמחייב לשמוע להב"ד בכך חייב קרבן שוגג הדי לנו בפירוש דעת הגמרא דידן דהיינו דהגיע התלמוד להוראה ויכול לסמוך אלכנסיים כי הוראות הסנהדרין הוא בטעות נגד קוץ התורה וכל זאת שמע אליהם ועבר על דברי תורה עפ"י הוראתם דמשיב מויד מנו כל שרי עובר על דברי תורה בשעת נפש : וגם במסקנת הגמרא מדקשיב ליה ה"שם לשמוע זה שטעה והיה סבור דמחייב לשמוע לדברי חכמים נגד חק התורה שהיה שוגג בכך אבל עכ"פ מבורר בפירוש דמן הדין אינו רשאי לשמוע להם רק דלפי המסקנת אינו קרוי מויד רק שוגג וטעם בכך נגד הדין : וגמרא זו : הוא ממש היפך הספרי הוא שבבאחי אם לא דנקלח בחילוק זה שחלקתי דהספרי מיידי בגונא דעפ"י שיקול דעתו הוי הוראות הסנהדרין נגד חק התורה אבל עדיין אין הדבר ברור אם שיקול דעתו הוא נכון וברור בזה והגמרא מיידי דעפ"י ידועת התלמוד הוראות הסנהדרין הוא כל כך בטעות היפוך חק התורה עד שאין דרך להצדיק להוראה זו בשום דל אף לפי דעתם : וכמו שקלקתי לעיל בלשון הספרי : אב"ד רש"י ז"ל בפירושן על התורה דבבית דבר הספרי : אלה כפשוטו לאפילו על ענין שהוא שגאל שהוא זמם היפוך חק התורה הידוע לו מחייב לשמוע להם : וא"ל לפי מה שמפרש בסוגיא דהור"ה דר"א לאפילו על היתר אכילת חלב או הריגת דם וק"י עפ"י עזות גד חסד וכדומה מחייב לעשות בהוראתם וזה הוא פלאי דכפי מה שהבין רש"י ור"א"ת בכונת הספרי הוא בחלילת הסתירה והיפוך נגד הגמרא דין : דלמס מן הדין אף בהיתר אכילת חלב מחייב לשמוע להם תימה מויד או שוגג וקייב הבאת קרבן שייך באכילת חלב : שאלת עפ"י הוראתם : ואין העילמו אור עיניהם ממומרא ערכה בש"ס דין וחפסנו דעת הספרי נגד התלמוד שלנו :

הנה בספרי פרשת שופטים הובא ברש"י שם במקומו נדרש שם מקרא זה דלא תסור כו' ימין ושמאל אפילו אומרים לך על ימין שהוא שגאל ועל שמאל שהוא עבד : וכתב הרא"ם בפירושו על רש"י וי"ל אפילו תתקבץ כלבד שהוא טועה בדיון ואומר על ימין שהוא שגאל ועל שמאל שהוא ימין עשה כמלכותו ואל : תאמר איך אהיה אוכל הקבל הזה שהוא חלב גמור והוא אומר שהוא שגאל או איך אהרגו האיש הזכאי הזה והוא אומר שהוא חייב אלא תאמר כי כן יזנו הנותן את התורה שנעשה ככל אשר יורינו השופט : הוא כן כשהוא אומר על ימין שהוא ימין ועל שמאל שהוא שגאל כי רוח ה' יתברך ויתעלה על משרתי מקדשו תמיד וישמרה מן הטעות ומן המכשול ולא ילא מפייהם כי אם האמת עכ"ל : והנה מדברי הרא"ם אלה נראה שלעתה הוא דבבנת דברי הספרי לאף אם סורן לו סנהדרין על חלב שהוא מותר באכילה דהוא הוראה אשר עיינו רואות שהיפוך נאמר בפירוש בהתורה מחייב לשמוע להם : אמנם שמתי עיני על גוף דברי הספרי וראיתי כי הדברים כתובין וקלובין שם בדקדוק בלשון אפילו מראים בעיניך על ימין שהוא שגאל ועל שמאל שהוא ימין : דהיינו לפי עיניי שכלו והכרעות דעתו נראה פ"י אבל בכל זאת יכול להיות אנשים אחרים אשר עיניהם להם ולא יראו עיני זה כתבנית ומתום הוא אשר הוא רואה אותו : אבל באוזן העיניים הגמרים בתורה ואין לדרך לטעות בהם ימין ושגאל ועיני כל שוים בהם לראות הדברים ככתבן וכמו חלב ובשר חזיר או כל בהמה טמאה הנאכרת בפירוש בתורה וזממן בפתסו וכדומה אשר נגלה לעין כל כי הסנהדרין טועים להורות דבר נגד המפורש בתורה אינו רשאי לשמוע אליהם לעבור על דברי תורה עפ"י דבריהם ודלא כדעת הרא"ם דהבין בכונת הספרי לאף בהיתר אכילת חלב מחייב לשמוע אליהם :

והנה ראיתי ונחתי אל לבי לרבינו הביא בהלכה זו קרא זה ללא תסור ימין ושמאל : אבל מהא דאפילו סורו על

ויש לי להביא רא"י דגם דעת הגמרא דין כן הוא דבהוראה אשר ידע אינם בלפניה כי הוא נגד התלמוד בפירוש התורה אינו רשאי לשמוע אליהם מהא דרפ"ק דהוריות קאמר בגמרא תאנהתהו דהורו ב"ד וידע אחד מהם שטעה או תלמיד והוא ראוי

הרג"ל ר' אלעזר ס"א ז"ל א"א ז"ל

ימין שהוא שואל לא זכר ולא פקד מזה מאומה ולא ידעתי אם גם טעמו של רבינו היה לזכות הספרי הוא מקמייה הגמרא לדין דרפ"ק הסורית שהבאתי או שהי' לו לרבינו איזה טעם אחר שלא הביא דברי הספרי זה ויכול להיות דגם רבינו מחסר ליה להארת לדינא דעת הספרי עם הגמרא דין עפ"י הדין וההלכה שהלכתי . והיא ללא הביא דרשה לספרי כלל עכ"פ על אופן זה היכי דהוראות הסנהדרין אינו חסירה תלמידי לדין אף לפני דעתו טעמו בהוראותם ללריך לשמוע להם משום דבירושלמי רפ"ק דהוריות הובא דרשה על פסוק זה עטמו ליימן ושואל ממש הופך דברי הספרי לזכות לומר ללא חסור מכל הדבר אשר יגידו לך אפילו אמרו על ימין שהוא שואל ועל שואל שהוא ימין תלמוד לומר ימין ושואל עז שיתאמר לך על ימין שהוא ימין ועל שואל שהוא שואל . וכיון דבירושלמי נדרש פסוק זה להיפוך מדרשת הספרי וגם בגמרא לדין אף לנאמר להארת לדינא להגמרא לדין ללא יהיו נגד הספרי וכמו שביארתי בכל זאת עכ"פ מדרשה זו של הספרי לא מנינו גם בגמרא לדין שזו זכר ורמו כלל לכן גם רבינו בחר לרבו להשיטע דרשה זו והסלקותיו ואולם בכל אופן זכר זה הוא ברור לפני מה שהבין רש"י והרא"ם כונת הספרי הרי הוא נגד הגמרא לדין ונגד הירושלמי וכיון דגם רבינו השיטעו להספרי הוא לכן אמר אין לנו רק את המבואר לנו בפירוש בשני התלמודים בבלי וירושלמי . וכל הוראה אשר נראה בעליל כי הוא היפך וסותר דברי תורה וכמו אכילת חלב והריגת דם נקי וכדומה יהיו המורים מי שהיה אל תלבה ואל תשמע להם ותבואר בהלכה בירושלמי וגם בגמרא לדין דלאם טעם והיה סבור דקייב לשמוע להם ואכל חלב עפ"י הוראתם דקייב קטאת קבוע כמו על כל אכילת איסור בשוגג :

L

פרק ישי' הלכה י"א הממור חייב בכבוד אביו
 ובוראו אעפ"י שורוא פמור על הכאתו ועל קלרתו עד שיעשה תשובה י"ב :

דין זה הוא ממשנה פרק ב' דיבמות (דף כ"ב) דמי שיש לו בן ימין פוטרי את אשת אביו מחילה ומן היבוס וכנו הוא לכל דבר וחייב על הכאתו ועל קלאתו . וקאמר בגמרא סם דמי' לאתוי ממור ופריך בגמרא ואתאי קרי ביה ונשיא בעמך לא תאור בעשה מעשה עמך ומתקין בגמרא כעשה תשובה . ובגלויי הש"ס שלי רשמתי סם דמיקום דלינא דמתניתין דממור חייב על הכאות אביו על כרחי מיירי בממור הנוול מביאת אונס וכמו שהלך בעלה למדינת האם ובאו שני עדים ואלתו שמת בעלה ונשאת ואח"כ בא בעלה או נשאת ערוה שאינה מכירה בחופה וקידושין ולא ידע בה שהיא ערוה עליו ואח"כ נודע שהיא ערוה דבממור כוח שייך לומר נדבר על הכאות אביו להיטע ע"ז שהוא מוחזק לאביו לכיון דהוא נוול מביאות נשואין אשר אביו ואמו היו סבורים שהיה יחד לבעל עם אשתו כהכשר והיורד לכן שפיר שייך בדרעם הנוול מביאות שוגג אלה לאולין בחר רובא רובא בעילות אחר הבעל וכמו כן בן כשר המכה את אביו דהכיר מתמת רוב זה מנשא"כ בממור הנוול מביאות איסור א"ל כפסע ורשע ללא שייך בו רוב זה דהרי אלו רואין דהפקירה א"ע לטמאה בו בהבעל הרשע וכמו כן יכול להיות דהפקירה א"ע גם לאכרות וגם בממור הנוול מביאות זון של פנויה שהיא ערוה עליו יש לנו להחזיק יותר דהפקירה עצמה גם לנאשים אחרים מרובא דעלמא אשר איננה ערוה עליהם . ואף באם הוא מויד והיא אנוסה גם בזה לא שייך חוקת כשרות של האשה לאמורך עליה שלא הפקירה עצמה לשום אדם אחר ועיין בתוס' פ"ק דקולין (דף י"א) ד"ה כיון דתוסי' לא תבוו סברתם סם רק בא"ל נגד הבעל דלאחרין דאוקומיה לחוקת כשרות ללא נעמאה לשום אדם וזרעה כשרים מביאת בעלה המה אבל נגד הבעל שהיא ערוה עליו בשום אופן לא שייך חוקת כשרות דיהא לאם הבעל בא עליה באיסור א"ל אדרבה יש לפעול החוקת כשרות תלנות ולהחזיק כל זרעה הנוול לה מביאות כשרה של בעלה סם ואם היא פנויה רק דהיא ערוה על הבעל מתמת קורבה הרי פנויה בלא"ה לא שייך חוקת כשרות כלל דלכן קיימין לפניי הבא על הפנויה לא נעשתה זונה ולא ללא יהיה קדשה לסיטת הראב"ד אינו רק במוכנת לזנות אבל באחראי לא ואף לשאר העובשים דלף באקראי עברה על אלו ללא היה קדשה מ"מ עכ"פ בשום אופן לא תליס כל כך כה חוקת כשרות דפנויה דהיה לדין את הבן הנוול על הכאות אביו מיתה עפ"י חוקה זו ובפרט בשאם בון דהיקרע עובא שחכסו מביאות חייב הרי יתעב מכלל רובא וחוקה אשר היה לה כדת נשים הכשירות לכן

לדעתנו לא משכחת כלל דינא דמתניתין דממור יהיה חייב מיתה על הכאות וקללות אביו אם לא בממור הנוול מביאות אונס וכגון דבאו שני עדים להשיל לנשה על מיתה בעלה ונשאת לאחר והולידה ואח"כ בא בעלה הנוול מאחרון ממור מלאררית . ובכל זאת שייך בדרע הנוול מאחרון רוב זה של רוב בעילות אחר הבעל לכיון שהיו דרים יחד כדרך איה אשתו ודעת שניהם כשרים עליהם שפיר שייך בהם אומדנא זו לרוב בעילות אחר הבעל וזרעם הממורים חייבים על הכאות וקללות אביהם ואמם כמו כל מכה ומקלל אביו ואמו כשרים דקייב מיתה גם כן עפ"י הרוב הוא לרוב בעילות אחר הבעל . ואף דבגמרא פריך סם עלה דאתאי חייב על הכאות אביו קרי כאן ונשיא בעמך לא תאור בעשה מעשה עמך והאי לאו עושה מעשה עמך הוא הכי הרי היה פשוט ליה להגמרא דלינא דמתניתין מיירי בממור הבא מביאות פסע ורשע דלא אינו עושה מעשה עמך קרי ליה על כרחי לריבין אנו לומר דקושיות הגמרא לא קאי רק אהכאות האם דלאו וזלית ומסתבר ליה להגמרא דמתמא דמתניתין מיירי בכל ממור בין הנוול מביאות מויד ובין נוול מביאות אונס ועל הכאות האם שפיר פריך דליך חייב על הכאות האם שהיא אמו מביאות מויד הלא היא אינה עושה מעשה עמך ולשון הגמרא בתירושט' דעשה תשובה הוא לאו דוקא והכונה עליה דעשה תשובה . ולפ"ו לא ידעתי ליתן עלות לפשי כי יפלא ממני הדבר איך שלשה רבועים האלה עמודי התורה הלא האם רש"י והרי"ף ורבינו ז"ל כולם כותבין דין זה דמתניתין מביאות אביו ואיני חייב רק בעשה האב תשובה . ועל כרחי גם המה מיירי מביאות מויד דלי באונס מה תשובה שייך ביה ובביאות מויד אף בעשה תשובה איך יתחייב הבן על הכאות אביו וזלמא לאו אביו הוא . והכוחות הגמרא עצמה דוכיח מזה דלאולין בחר רובא וזה לא שייך הרוב לרוב בעילות אחר הבעל וכמו שביארתי וסותר המנהג על רבינו דכתב בעלמא לעיל מזה פיה הלכה ט' ז"ל שתוקי חייב על אמו ואינו חייב על אביו אעפ"י שנבדקה אמו ואמרה דבן פלוני הוא אינו נסקל או נחנק על פיה ע"כ . ואיך כתב כאן דממור חייב על הכאות אביו ואיך משכחת כלל ממור הבא מביאות זון שלא יהיה בו עכ"פ דין שתוקי . ואנו רואין דבארום שבא על רבועות צבית תמוי לרב מחמיר בו דהוי ממור ולתי' ואביו מביא סם דלף ללא ליימי מעלמא בכר רב הנוול ממור ומשום דמהכשר ליה לרב לכיון ללא שייך בארום וארוסה רובא לרוב בעילות אחר הבעל דאזריין הרוב להיפך מביאות אחרים הוא דהוי רובא דעלמא נגד הארום ומסם נחעברה ושואל דמיקל סוכר עכ"פ דהוי שתוקי ומשום דלף לארום ולתי' בא עליה מ"מ בעוין בארוסותם לא שייך בהם רוב בעילות אחר הבעל וחישיבין עכ"פ גם לביאות אחרים ומסם נחעברה ומבואר בסוגיא סוף פרק אלמנה לכה"ג (דף ס"ט) אף לאחרים המה חייב נגד הארום ומכ"ס בחלוק הבא על הערוה שהוא חייב עליו וכל אחרים כשרים הם אלאה נגד הבעל דהיה מסופקים בגלגה שנבעלה מאחרים ונחם הולידה . ואף שיש עדים שזה הבעל ולתי' בא עליה בכל זאת לא עדיף ע"כ ערות עדים האלה מעובדא דארום וארוסותו שהבאתי גביי הארום דולתי' בא עליה ובכל זאת חיישינן להולד גם על ביאות אחרים :

ולא אכחד תחת לשוני דבאמת אני נכוד ומסוכך בכל חיוב מלקות אשר מצונו בממור הבא על בת ישראל ללא משכחת מלקות האלה רק בממור הבא מא"ל דעל ממור כזה התורה האמינה לכל בעל אשה לומר על איזה מורע אשתו בן או בת שהוא ממור דכתיב ויכר דגאון על בניו איזה מהם הוא בכור ואף דלפעמים יכול להיות דאיזה משאר זרע אשתו נעשים ממורים ע"כ וכיון דהתורה האמינה להבעל לומר על זרע אשתו שהמה ממורים ומיילא לוקין ג"כ ע"י נאמנות הבעל אם באו אח"כ על בת ישראל וכפוס כללא דכיויל רבינו דפ"א הלכות איסורי ביאה הלכה כ"א משא"כ בממור הנוול מפנויה שהיא ערוה מתמת קורבה לא ידעתי איך יש בדינו ללקותו ולזלמא באו גם אחרים עליה אשר אין אשה זו ערוה עליהם ומסם נחעברה ואין זה ממור כלל . אם לא בממור הנוול מביאות שוגג נשאת ערוה בדרך נשואין ללא ידעו זה את זה ודרו יחד כדרך איה עם אשתו דמכתיב בזה על רוב בעילות אחר הבעל וזוקה על בזוהו בקהל כמו שמתייחן ארתו על הכאות אביו :

וראיתי במרכי סם פ"ב דיבמות גבי הכאות האב שהרגיש בזה וכתב דמתניתין מיירי בהוי שניהם הבעל והאשה דבזשים בבית האסורים ואף דכפ"ק דמולין קאמר סם הגמרא דלף דהוי חבשים מ"מ אין אפטרופים לעריות . סמך הגמראי אמאנקות הגמרא סוף פרק אלמנה לכה"ג גבי ארום הבא על ארוסותו דקאמר

שיכול להפקיע לגמרי וגם קנה שצח הכלי וסומו ואין לעכוים חצויה
[אלה] על כסף שצור לה [על] גוף הכלי ע"כ הלריו טבילה רק כיון דמדיין
מעורב יד העכוים באמלע לכן יש סגרה דלה מהני טבילה לכן קיים ר"י
הושע זצן ועצבין דמוזן מן העכוים אחר שכעסה כלי שככס לגמרי לקדושת
ישראל עכ"ד בקלרה ולפי"ז איש קדושות המקור ע"ס חיים :

מס' מכות

פ"ב ה"ו להיכן גולין לערי וקלטו . ע"י פני משה שב' ונ"ב ע"י הלויים
כמי קולטות כולן אלה שאלו ו' ערי עקלט קולטות זין לדעת כ"י
נראה מהוך דבריו שס"ל דמ"ב ערי הלויים קולטות . אולם צדוקים רד"ז
ח"ס (ס"י ט"א קל"ח) מוציא שם שלש עשרה הירושלמי ס"ל דאין ע"ב הערים
קולטות ע"ש . אולם אין ראיותיו מוכרחות כל כך :

מס' הוריות

א"ר היא כהדל דחכי אם יאמרו לך כ"י . הנה הדרשא סוזה לכאורה
חולקה על הספרי פ' שופטים הוצא צפרטי"י שם דא"י שם להיפוך
דאפי"י אם יאמרו לך כ"י . וע' בראש"ס שם מ"ש ע"ד רש"י וראיתי לר"י
העלך ה' מערים (פ"ח ה"ב) שהחריך לתמוה ע"ד הראש"ס שמוצא מדבריו
דאם הורו צדיק להיפוך (גם) [מחויב] לשמוע אליהם וזה היפוך דברי הספרי
רפ"ק הוריות דעוה לשמוע דברי חכמים כ"י מוצא שם שאינו מחויב לשמוע
אליהם וע"כ תמוה על רש"י והראש"ס דאין כעלם מהם ש"ס הכ"ל יעו"ש .
ובאמת לק"מ דהא מוצא בקסדרין דפ"ח דאפי"י אם הם דנו מפי קצרתם
והוא קבלה מרבותיו עכ"ז הו' זקן ממלא והא זזה צודאי פשיעה ל"י דסגו
זזה דהא הו' איש עפי איש ועכ"ז הו' זקן ממלא וקיים הספרי שם דכל זה
הוא כדי שלא להרבות ממלוקה צישראל מוצא שאינו דועה זקן ממלא
לשאר מקומות ואם א"י רואה שהצ"ד סגו יוכל לעשות להיפוך אבל צוק
ממלא כדי שלא ירבו ממלוקת מחויב לשמוע אליהם וא"כ לא קשיא עפי"ק
דהוריות . וע' בנראה הפנים כאן שכ' דהספרי ד"ן קוצרת כהספרי . ויכול
להיות דהירושלמי קוצר כקצרת רב כהנל דבהוא עפי השמועה והס מקצרתם
אינו מהרג באמת והיינו דס"ל כדעת הירושלמי וא"כ זזה דהוא צדיק
שגו אינו מחויב לשמוע אליהם וזקן ממלא הוא כשאוהר מקצרתו וס עפי
השמועה וא"כ אינו צדיק אלא שגו וא"כ הר"מ שפסק צפ"ד מה' מערים
כ"י אלמור דאפי"י אם הוא אומר מפי השמועה כ"י הו' זקן ממלא א"כ
קיבר ג"כ כהספרי ודלא כהיד המלך שכ' שהר"ע חולק על דעת הספרי
ומה שלא הביאו לה סו"ר לזה כיון שהצ"ד דין של הש"ס הכ"ל ומ"ש זה
שבגות לק"מ דשאני הכא כדי שלא ירבו ממלוקה וא"ש . וע' ברקח שהעמיד
הספרי וז"ל אפי"י נראה צעניך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא
ימין ישמע להם עכ"ל . וכ"ה צדוקים הרש"ס (ח"ב ס"י שכ"ב) ואפי"י הם
אומרים על ימין שהוא שמאל כלומר אפי"י על מה שיראה צעניך שהוא ימין
והם אומרים שהוא שמאל ישמע להם עכ"ל מוצא דס"ל דוקא אם צעניך
נראה כן אבל אינו יודע צדיקו שלא כן הוא [מחויב] לשמוע להם אבל
אם יודע צדיקו שלא כן הוא] דלא אינו מחויב לשמוע אליהם
ובאמת כ"ל סגם דעת הראש"ס כן דז"ל ימין ושמאל אפי"י אומר לך על ימין
שהוא שמאל כ"י פ"י אפי"י אם תחשוב בצדך שהוא עושה צדן כ"י הנה מלשון
הראש"ס אדרבה נראה שאינו [יודע] צדיקו גמור טעמו רק שצ"ל הוא קוצר כן
שאין הדין כן אבל יוכל להיות שהלך עמם וכן נראה יותר ממה שספרי
הראש"ס כי רוח השי"ת על עשרתי מקדשו חמיר ושמרם מן העוה ומ
המכשול ולא ילא ופיהם כי אם האמת עכ"ל מוצא שאדרבה צדאמת עמית
הלך ולא עמו רק שהוא קוצר צ"ל שהמה עמו . ומ"ש הראש"ס שם א"י
חובל המלך הזה שהוא חב גמור אין כוונתו על חב שאין צו ממלוקה
כלל רק כוונתו שהמה הורו צמין חב שהוא אינו בכלל חב וידעו שהורו
בכלל חב וא"כ קרה לגמרי תלויות היר-המלך והראש"ס אולם סגור א"י
[כ"י] שאפי"י אם טעו צדיקו לך לשמוע אליהם ע"ש . ולפי"ז העוה כדי שלא
ירבה ממלוקה צישראל . וע' צפ"ד המיטך (ס"י תל"ו) שכ"י ג"כ שאפי"י אין
טעו צודאי חייב לשמוע אליהם וכ' דעוה לצדו עוה ולא ליתן לכ"ה תורת
צדו ויש צענין זה תנאי אי כפי מה שאמרו ז"ל צמקי הוריות צאם ה'
צמון הספדרין איש חכם וראוי להוראה או שהוא עכ"ל הספדרין והורו צ'
הגורל דבר שלא ברעתו שאינו ראוי להחיר עלמו באותו דבר האסור
לדעתו עד שישא ויתן דבר ואחר שישבועו כולם או רובם צדיקו הרע
סוה

ח"ב הגז"י ס"ק י"ח) כ' דאין ספק דיש כאן ט"ס דהא ודאי לא מוסקין
בשמייהו ומלא צמחים דעים (ס"י ק"ח) שהצ"ד הגירסא צ"ן אגיגותו .
ע"י צמח"ד (ח"ב אות ט') שהוסף על מה שהשמיני היוחסין טיעוס ר' חייה
צ"ד טיעוס ולפי"ד הכנה"ג גם שם יש ט"ס ולכן לא הביאו היוחסין :
א"ר ר' יעקב צר אחא צמס רבנן יין שאסור צמתי ומותר צמאה כ"י
פינוהו וכנס לחובו יין אחר היין אסור והקנקנים מותרים . צצית
ואר צו"ד (ס"י קל"ה ס"ב) כ"י וז"ל הו' איכא למידק מהירושלמי הכ"ל
המוצא צפוסקים דתסם קנקן הוה כלי שמוכניסין לקיום ואפי"י כשהוא לשעה
זרו עליי צמכר עירוי איכא למה החיר הירושלמי הקנקן צמכר וע"כ לומר
לא גזרו לשעה אלא צמלי ככרי ולא צמלי ישראל עכ"ל ולק"מ דהא כ"י
ומראה הפנים צמוסותיו לירושלמי לקמן כנס הככרי לחובן ע"ס וז"ל ומיהו
ומעין מהני צמיות דמילוי מים ג' ימים מעליע צעין ולא כדאמר הכא
ע"ל דאחר שכהן לחובן ג"פ יין הקנקנים מותרים וההוא אליבא דר' יעקב
ר' אחא אימור עכ"ל . וא"כ לק"מ דההוא דהכא דלא כהלכתא ור' יעקב
זצ"ר דלא צעין ג' ימים עשא"כ לדין שפיר כהצו הפוסקים דלריך הכסר
עירוי וא"ש :

א"ר צילה ללויה כ"י חזקי אסור כ"י מיהלפא טיעוה' דחזקי משה דס"ל
צמ"ס ד"ן צע"ז (ל"ח ז') דטרי והעפרש לא העיר זזה ומדברי
ש"י צ"ן הפרס ס"י ר"ן עמוע קלת דה"י גירסוהו גם צירושלמי כמו צמ"ס
ע"ן ולא ידעתי מדוע לא הוצא צמ"ס ס"י ק"י בך דיכא דגם צלל דעמו
ר' וצפרדס (ס"י רנ"ח) מוצא שפסק דאסור גם צללו מאלהן ע"ש :
א"ר ישראל שופח ועכו"ם מעבר מ"י מחזיר כ"י צמ"י משה כ"י ע"י מניס
הקדירה ומחזיר המלכל צמוכו כ"י סיחצטל ואינו מוצן דכיון דקאמר
עכו"ם מעבר איכא מאי שאל ע"י מניס הקדירה דהיינו מעבר היינו מניס
קדירה והכחן דפירושו אם רואה העכו"ם ליקח הקדירה ולהחזירה אם
שאי ואמר דהישראל לריך להחזיר דאך שהישראל שפה הקדירה עכ"ז צאם
ומצוים מחזיר הקדירה אסור וזה כדעת הרש"ס צמשה"א (סע"ז) צ"ח
(ו' ולא כדעת הצ"ח צו"ד (ס"י ק"י) ועפ"י"ה שם (ס"ק י"ז) ופרי
חומר (ס"ק י"ב) :

א"ר היא אינו טלעו צ"ה כ"י . ע"י פני משה שם שכ' הם עלמון לפי
טעוהו מודים שהע"ז אין לה טלעוה צ"ס עכ"ל . וכן פ"י צבנין ירושלים
צ"ח' ומהר"ש (פ"י כ"י חט"א) שפ"י צמס אח"י לפרש כמה מחצרים כ"י
ע"ש . ובאמת הא ל"ח דהא עקרא מלא ציונה כשהחל ה"ס לטעוה דלעקו
אלוהיהם והפ"י צירושלמי נראה דחלקו היצטה וה"ס לכ"י אלהות וע"י שטולט
יצטה אינו טולט צ"ס ומ"י שטולט צ"ס אינו טולט צ"צטה . וע' צירושלמי
זכאדרין (פ"ז ה"ב) וצ"פה מראה כאן וע"י צמשה יוכחן צמפטורת ז' של
אם שהוכים מכאן דכ"סוף אינו טולט צ"ס ולדעתי נראה כמו שכתבתי
ואינו מוכח מזה כלל :

א"ר העוסתחות לצילה חזקי אחר כ"י . ע"י צמ"י מקור ע"ס חיים צו"ד
(ס"י קמ"ה) שכ"י ודע דצירושלמי פ"י כל הללמים היה מלחתי
מלוקת אם צ"לים עיקרי צמ"ה לענין דאיכס כאקרים להדיעו והפוסקים
א הביאו דבר מזה עכ"ל ולק"מ דהא דבר זה הוא איצע"ה דלא איפשיעה
ס צמ"ס ד"ן צע"ז דמ"ו והר"מ צ"ה עכו"ם (פ"ח ה"ג) פסק לחומר
מ"ש הכ"מ שם וכ"כ הפני משה צמוסותיו וא"כ ליק כלל ועמ"ש הצרכי
צו"ד (ס"י קמ"ה סק"ח) באורך על דברי הפני משה :

א"ר היא הסוכר את הפועל להציא יין לחולה כ"י . ע"י צמ"י משה
ובמראה הפנים צמה שפירשו דברי הירושלמי דאינו מושלם לו רק
ע"י רגלו ומזה הוליד פלוגה צין הירושלמי להחוספתח פ"ז דצ"מ הקוצרת
לריך לשלם לו כל שכרו מושלם . אולם באמת אין הכרח לזה ד"ל הפ"י
ירושלמי דצ"ה להציא לו מוקוס פלוני דמ"י ליתן לו היינו מושלם והק"ס
ירושלמי דמ"י רגלו כותן לו וכא לא דמ"י רגלו כותן לו היינו דמחלק
מוקוס פלוני כיון שייחד לו מוקוס להציא משה איכא נראה שהסכר שקצ
ו הוא צמ"ל דמ"י רגלו לכן לריך ליתן לו שכרו מושלם אבל כשלא ייחד לו
מוקוס פלוני אז א"ל ליתן לו כלל דהסכר הו' צמצי"ל היין . וע"י מחנה
אפרים ה' שכירות (ס"י ח') נראה שהצ"ן כן וא"כ נראה שאין פלוגתא צין
הירושלמי להחוספתח :

א"ר למדין מק"ו ואין עונסין אק"ו . ע"י צמ"י ירושלים שמתה על
המל"מ פ"ב מה' כו"ר שחקר אי עונסין ממה מלכו. דהא הכא מוצא
אין עונסין ממה מלכו ואמאי לא הביאו רא"י מהירושלמי הזה ע"ש ולעכ"ד
ינו מוכרח דהכה צמ"ס ד"ן צקידושין דכ"ז איחא ג"כ הך קוג"ה ד"ו מה
ל' צמ"ן כ"י והוא לכאורה תמוה דהא אין עונסין ממה מלכו וע"י צמלמות

דאיכה יולדת למקוטעין אזל בהמה טהורה יולדת למקוטעין עכיל עבזחא להדיא דהפיי כע"ש ומספני עשה כעלמו דצרי החוס' הללו . ור'אחי להסיי קרצן צירושלמי צילה (פי'א הי"א) טהמה ע"ד החוס' וכי ותינה דודאי אף הירושלמי קוצר דאיכא פלוגתא אס בהמה טהורה יולדת למקוטעין או לא כמפורס כאן חלא דצנדה סיק ד"ל דריצ"ל לא פליג ארצ אזל פלוגתא צעלמא מיהו איכא ולי"ע עכ"ל ודצרי חמוהיס דהיכן ראה דצרי החוס' טכחצו דליכא פלוגתא צירושלמי דזה וסמעין דצרי החוס' סס ירחא טהקוטסי מעיקרא ליהא וגם לדעתם יוכל להיות דיש פלוגתא דזה ואין קושיא כלל על דצרי החוס' . ועי' צמראה הפנים ציצעות (פ"ד הי"א) טשס כי חיה טהורי כבהמה טמאה דיש להם זמן . שינה פירושו טס ממה טפי' כאן :

ד"ד יונק הוא החיטוק והולך עד כ"ד חודש שלמין כו' . עשויה מהרי"ם ערויטיכזורג (ק"י ע"ע) טגרג אפי' טלמיס וע"ש מה טסארך צציאורו :

פ"ג הי"ג ואיכה כאלמנה לומר דכר הוא נקיבה היא . ע' צפרי טשס ע"ס צנוטס הדצר והירושלמי הזה השמיטוהו הפוסקים ועי' צא"ז ס' כדס (ק"י ט"ע) טהעלה דרשה כאלמנה דזה וצאמט טעס הפני טשה הוא טמוס מדוע לא טהי' צקיהס צין זכר לנקיבה והיכא טהיא צקיהס צוראי כאלמנא דהיא מלמח דעצידא לגלוי :

פ"ד הי"ד צחוליס אינו מן המקור כו' . עי' צליון ירושלים טבי' וז"ל ולי"ע צצ"י ק"י קל"ג צמיש דלח חייטיין טמח ילח מן המקור עס דס מכתס והרי דס צחוליס אינו מן המקור עכ"ל . וטגס דזה דהפי' צצ"י דמיחוס טמח ילח דס מן המקור טלה צעט טילח דס מכתס טהוא מן הלך ועי' כי דלח מיחוס לה והוא פטוט וצורו :

או ויטכשו עליו קצתו ויעשו הסכמה טהוא טועה אז הוא רשאי לכהוג אלמו היטר צמה טהי' דרעהו לחיקור וגם מלום הוא ע"ז לקבל דעתס כי"ל והוא מדצרי טרעצין צסי העלוות טורט ראטון מוצאר מדצריו טאיכה קוסרס הקוגיא דהריות לדרשת הספרי ולי"ע לכין הקוגיא לזס :

מס' גדה

א"א הי"א הוא עלמו מהו טיעמח צספק כו' . עשויה טטויד (טה"ס ק"י רל"ז) טכי דקסה טוצח דמה מדעה טומנוס ואכדדוגיכוס לקספ (טעמח או טהור הלח זה הוי קי חיקרון ידיעה דאיכה ספק טסאיכ מעוס ואכדדוגיכוס יעו"ש צאורך טכחקסה הרצס צקוטיא זו וצאמט חין זחלס כלל להקוטיא דכוכל לומר דהירושלמי מיידי דמ טצדקה וחלצה ז ספקא סהי עראה טהור או טמח איכ טצדקה צעד טאיכו דדוק ויש זק אס הי' העראה טחלה צהעד ונקודס לכן וכה"ג הרצס ספיקוט טכוכל יולח דלח טהוי חיקרון ידיעה כלל ואיכ מועיקרא לקיע ומ"ש טטטויד דכ"כ ספני משה ליהא כס כלל כן :

ז"ג אי"ל חי' טהורה כבהמה טמאה כ' הפני משה ליוני עיצורה וטאיכה טוחמח מ"צ חרטי הלצנצ . והדצריס חמוהיס דכראה מטהקוגיא צכורות (ד"ה) דחיה מלצר חחיות טחטיצ טס המה יוני עיצורס פחות טמה דקה דעיצורס הי' חדטיס וכן נראה צמנה דוכתי ולח ידיעתי עי דחקו זפני משה לפרט כן דהדצר פטוט דכוונה הירושלמי דחיה טהורה טה המה טמחה טאיכה יולדת למקוטעין ועלמחי כן להחוס' צכורות (דכ"א ז"צ) טהציאו להיו' הזה וכ' וז"ל ומטי חיה טהורה כבהמה טמחה כלומר

סדיק קונטרס עמודי ירושלים בעוה"י

השמטות ותיקון

דף עמוד שורה

עמוד שורה

צככותצות ואכלו כויה מלה וחכס הי' הקסה צשויה צכין ליון חרצוטה (ק"י קכ"א) דהא טיעור העיכווי הוא צכויה יעו"ש ולפמ"ש ח"ש דצדי למוות טטיעור צככותצות . ולי"ל טלח טצכוכרי (ז' הי') כחיצ וכי טחכלו וכי חטחו כו' הרי דכתיב חכילה גציייהו ולי"ל דלטון כציחיס לחוד ולטון חורה לחוד .

גס לחלק ל"ל ויש לחלק .
 3 עו) מכין דאורייתא טים ולי"ל מכין מלקוח דאורייתא היינו כדין מלקוח דאורייתא כנודע טיס חילוק צין מלקוח דאורייתא למינ .
 כ) פ"ד ל"ל פי"ד .
 כה) דצרי"ף ל"ל דצקוף .

ג) והנה הביע לידי טוית מוחה חייס ח"צ ור'אחי טס (ח"ח ק"י כ"ח) טפי' טס דצרי הרינו צמייצי עשה טחס רלו צ"ד להכות הרשות צין היינו קודט המעשה ע"ש ולא נראה כלל לפרט כן וגם לא ראה דצרי הרינו צה' מנריס טהצחטי טכ"כ צמבזה חציו וחמו וכ"כ צה' גכ"כ צמחזי לרק . וגם מטיש דמה טלוקין מ"ע הוא מטוס דעובר על לח הסור ומח דלוקה צסי גרושה מ"ע והא צסי' דאורייתא ליכא לח חקור והיך דהרינו לטיטחו דקר"ח מדצבן להחמיר ואיכא לח חקור אזל היכא דחיקצע חיקורא ויש קי' דזה חין לוקין דבזה גס להרינו מדאורייתא להחמיר ע"ש ודצרי חמוהיס דצסי גרושה גס להרינו מוה"ה להחמיר דהא חלטה היא צחוקת ח"א וכ"כ הפרייה צכללי ק"ס והוא פטוט . ואיכ מדוע כ' הרינו דלוקה מ"ע . וכן עבזחא ממי"ס צפ"ג מה' טחיעה דקי' צטחיעה הוי קי' כצילה ולוקה מ"ע אף דבזה גס להרינו מוה"ה להחמיר דהצמח צחוקת חיקור עומדת מוצאר דלח כדצרי .

ב) צציאור טס מ"ע . ר'אחי צערוך (ענד מרד) טכי טלפי טענד דרי"ט וצדי"ס ע"כ מלקין חוחו ולכן נקרא מ"ע . אולס המהרש"א צח"א צצרכוח (ז' ח"י) כ' טפי' מרד סכנעה טצחו חוכוח להכניעו ע"ש . ונראה טכ"ס דעה חנו"י ציצמות (פי ר"ג) טכי מ"ע מכות רידוי ולי"ל כן עהד"א (ח"ר פ"צ) דח"י טחס לח מכות ולח מרדות עטוע עזה כפי' חנו"י והמהרש"א וסצן .

ט) מוצאר כן צמס' טמחות . ל"ל וכ"ס צחוקפתח פ"ג דמכות :
 3 ד) וכ"ס צרטי' חולין (פ"ו ח"י) צחטי' טשטנו דאינו סופג חח חארצטיס וכי רטי' דהי"ס הוא . מוצאר דק"ל דגס זה נקרא הי"ס . והג' רי' יטע"י פיק צהגהותיו טס כ' דלי"ל דעצרות ספק הוא נראה טהרגיט דזה וע"כ כ' דטי"ק הוא . אולס לח ראה צרטי' טצרי"ף וצרי"ן טגס טס ח"חא כן וגם לח ראה טכ"ס טיעות רטי' צטאר דוכתי וכע"ש צפניס . ועשויה הרני"ע (ק"י כ"ו) טכחצ דהיכא דליכא לצברי לכיע טמה חהראה ע"ש . ולפי"ז ח"ש דצרי רטי' . וסוצ ר'אחי צשויה טוחל ומטיצ (ח"צ ק"י קכ"ח) טכי טכ"ס להדיא צירושלמי סוף פי"ד ריצמות יעו"ש :

ק) ועי' צפיי"ד מהי טצנה הי"כ צהי' סבור " והסליך לו חוליו ומיעעו פטור והוא ח"ציעול דלח חפטעט צצנה (לי"ע ז') ע"ש :

סי רי"ז ל"ל ק"י ק"ז .

ג) וסוצ ר'אחי צצרכ"י יוד (ק"י רל"ז קק"ד) טהטיג כן על סרדצ"ז צטס ח' קודס . ועמ"ש הפרמ"ג ציו"ד צט"ד (ק"י פ"ג קק"ז) וצהגהה מוה"ה יעכווי"ן לקספר המלוות :

ג) ועי' צמרדכי צ"ק (פי' חחוצל) טהעתיק דצרי רצ כחטון צזה"ל חל דלמר העצד והספחה פגיעחן רעה היינו לטלס מעון חלל מלקוח חייצין דח"כ עצדים חחוצל"ן צצני מיוחסין וכטיס

21

וכד הוינא טליא קבלתי שהוא ט"ס שהרי ר"א בר צדוק סבר אם לא נראה בזמנו וכו' כדתנן במשנתנו אלא צ"ל ר' אלעזר בר"ש כמ"ש רש"י לעיל דף ח' ע"ב דהכי סבר ר' אלעזר בר' שמעון בסוגיין ע"ש. ואח"כ ראיתי שכן הגיה מהרש"א ואחר כמה שנים ראיתי בש"ס שנדפסו בפפד"מ דגריס בסוגיין ר' אלעזר (ס"א בר"ש) ע"ש ואינו מכוון לומר ס"א ואחר שנים רבות ראיתי בסדר הדורות שנדפס מחדש שכתב כן דף ז' ע"ג ע"ש ויש להרגיש שלא הזכיר דברי מהרש"א שהגיה כן אף דמהרש"א לא זכר לשון רש"י הנז"ל ודוק:

ומי שרי וכו' בסוגיא זו האריך הרב מהר"ם אלשיך בתשובותיו סי' ע"ז ואני הדל כד הוינא טליא התויתו תיו על דברי הרב ז"ל בקונטי ע"ש:

ע"ב. שאני ר"ג דאתרים עשו. מ"ש התוס' ואע"ג דבכל מילי אמירה לגוי שבות ואפי' בדרבנן כדמוכח פ"ב דמ"ק ואפילו בדרבנן איכא שבות ופ' השוכר יש בעיא אי איכא שבות בלאו וכו' ע"ש דבריהם תמוהים וכבר ביאר דבריהם עטרת ראשי מורי הרב זלה"ה בשו"ת נחפה בכסף י"ד סי' ד' ריש דף ל"א ע"ש באורך והמעייין יראה שיש לפרש קצת בסגנון אחר. ומ"ש שם משם הרב חי' הלכות במ"ש התוס' במציעא. כ"כ הרשב"א בשם התוס' הביאו בשיטה מקובצת שם. ומ"ש שם משם הרשב"א בחידושי למכילתין ליתיה בחידושי הנדפסים ואולי על חידושי כ"י קאמר (ואינם בידי עתה). וכן באגודה בסוגיין לא זכר אלא סוגית השוכר ועמ"ש הריטב"א בחי' מציעא הנדפסים שם:

פרק ג' ראוהו בית דין

דף כ"ז ע"א. דאמר רב חסדא וכו' לפי שאין קטיגור נעשה סניגור וכו' עמ"ש אני בעוניי בס' הקטן דברים אהדים דף מ"ה ע"א ע"ש:

ע"ב. משנה. שופר של ר"ה של יעל פשוט ופיו מצופה זהב, בגמ' מפרש

דף כ"ה ע"א. הלך ומצאו ר"ע מצר א"ל-ישל ללמוד שכל מה שעשה ר"ה וכו' אע"ג דבלאו דרשא דאתם כתי' לא תסור ימין ושמאל ואז"ל אע"פ שאו' על שמאל ימין מ"מ אם ידע בודאי שטעו בלי ספק אין לו ללכת אחריהם ומשו"ה היה מצטער ר' יהושע. אע"פ במ"ש הרז"ה בס' המאור דר"ג הכיר בטעותו ועם כל זה לא חזר בו וכמו הצער עלה לר' יהושע דעד שלא הכיר בטעותו אלא זה היה דעתו תינתן אבל להכיר שטעה ולהחזיק בטעות דא עקא עד שלימד ר"ע אפי' מזידין ובמקומו הארכתי בס' א"ב ע"א להו מי מצר וכו' יש להרגיש דמאי מספ"ל דודאי ר' יהושע מצר דא ר"ע מצר הול"ל הלך ר' עקיבא מצר ומצאו ומדקאמר הלך ר"ע ומצאו מצר ש"מ דר' יהושע הוא המצר וי"ל דהיה אפשר דלעולם המצר ר' עקיבא ואי תנא הלך ר' עקיבא מצר ה"א דמצר בצרת עצמו וילדי הזמן ואשמועינן דעם כל צרתו הלך אצל ר' יהושע לנחמו ולהכי תנא הלך ר"ע ומצאו מצר לאשמועינן דהיה מצר בצרת ר' יהושע לא בצרת עצמו ולעולם דהמצר ר' עקיבא ולהכי אבעיא להו:

הרי הוא אומר אתם אתם וכו' הקשה הרב טורי אבן דהאמרינן פ"ק דסנהדרין דף עקיבא סבר יש אם למקרא ואמאי דרש הכא מסורת. ולי הדל נראה דכבר התוס' שם פ"ק דסנהדרין דף ד' הקשו כמה קישיות בענין זה ותירצו דהיכא דמקרא ומסורת לא מכהשי אהדרי ר"ע תרוייהו קדריש ע"ש והכא לא מכתשו המקרא והמסורת ולהכי דריש אתם אפילו מזידין וכו':

שאין קטיגור נעשה סניגור. ו
 מצאו דרבנן הש"ס קאמר דכל הש
 ושופר אך פרה קרן דוקא ועול
 וז"ל ואפי' משום שופר א' אמר
 ואפשר דמשנתנו רמוזה ד
 במקדש תוקעין בשל יעל פשו
 כל השופרות אקרו קרן ושופ
 אקרו לא קרן ולא שופר כדפרי
 וזה מצופה זהב לדחות אין קטיגור ו
 פסול פרה. משום שופר ולא
 להך שהיו נותנין עטרה של זיו
 כמ"ש פ"ג דבכורים בירוש
 להודיע שהם ממין שבעה. כן כ
 להודיע טעם השופר:
 וביה"כ כמה דכייף איניש
 בחידושי הלכות תמו
 מה שהגיהו בתעניות מתוך ו
 הר' ז"ל ראיתי בליקוטי ר
 שכתב שיש דרצו להג"י ב
 רש"י כתב שהוא כינופיא
 ע"א. משנה. שופר שנסד
 הקש
 דהו"ל כשני שופרות דהיינ
 וזהו וזהו פ"ח סי'
 דהמלפנים טעו בשני נקודות ולשו
 מהו"ל פסול דהו"ל כשני שופרות ו
 שופרות ועמ"ש בעניותי על
 בס' הקטן ברכי יוסף שב
 בס"ד:

אמר רב הונא לא שנו
 העומדים וכו' עיין
 חביב בשיטתו ועיין מה
 בספרי הקטן ברכי יוסף סי' ו
 ע"ב. מתיב רב שמן בר או
 וכו' הקשה הו
 חביב בשיטתו אמאי מתיב רב
 דמילתיה דרבא היינו בשאיב
 להוסיף אפי' שלא בזמנו
 דברכת כהנים מיירי במו
 אוסיף ברכה א' וכו' ע"ש

ספר החי"ק א

פאת זינמ א

אי הוה אמר להו טעמיה הוו הדרי בהו אם כן הירושלמי מיירי כשהורר על פי הדין וגמרא דידן מיירי בגדרות וסייגים שאם אסרו דבר המותר מן הדין משום גדר וסייג אי אתה רשאי לחלוק עליהם.

אי נמי אפילו אם התירו דבר האסור מן התורה משום עת לעשות וכההיא דדברים שבכתב אי אתה רשאי לקרותם על פה והתירוהו בבית דין של ר' משום עת לעשות, וכל כיוצא בזה בכלל אלו קאי בלאו דלא תסור. עכ"ל.

ד כשטעו וכשנראה שטעו

דברי הספרי הנזכרים לעיל הם מקורו של רש"י שפירש בדברים פרק י"ז פסוק י"א וז"ל ימין ושמאל אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין וכל שכן כשאומר לך על ימין ועל שמאל שמאל. עכ"ל.

מפשטות דברי רש"י נראה שסבר דאף אם יודע כבירור שטעו הבית דין יש לילך אחר הוראתן.

אולם בשפתי חכמים ביאר את דברי רש"י וכתב דהכי פירושו אפילו אם אמר לך על ימין שאתה סבור שהוא שמאל ועל שמאל שאתה סבור שהוא ימין שתשמע לו ולא תתלה את הטעות בו אלא כך כי ה' יתברך נותן רוחו על משרתי מקדשו. תמיד וישמרם מכל טעות שלא יצא מפיהם כי אם אמת. עכ"ד.

וכן משמע גם מדברי הרוקח שהעתיק את הספרי בזה הלשון אפילו נראה בעיניך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין ישמע להם. עכ"ל.

וכן כתב גם בשו"ת הרשב"א חלק ב' סימן שכ"ב וז"ל ואפילו הם אומרים על ימין שהוא שמאל כלומר אפילו על מה שיראה בעיניך שהוא ימין והם אומרים שהוא שמאל ישמע להם עכ"ל.

וכן כתב גם המלבי"ם וז"ל ימין ושמאל היינו לפי דמיוןך שתדמה שמהפכים שמאל לימין בכל זאת לא תסור כי באמת הלכה כדבריהם ועל דעתם נתנה התורה ורוח ה' תנהלם לכיוון ההלכה ולא יטעו. עכ"ל.

והכי איתא נמי בספר העיקרים למהר"י אלכו מאמר שלישי פרק כ"ג וז"ל ואמר גם כן לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל ובארו רז"ל אפילו וכו' וכוונתם בזה לומר כי לפי שכל האדם מדרכו לחשוב מחשבות וליחס לעצמו ההתבוננות והסברה והשכל יותר מכל מה שזולתו עד שתמצא כמה פתאים ונשים ועמי הארץ מדברים תועה על החכמים ויחשבו עצמם משכילים יותר מהם אמר הכתוב כי אף אם יראה לחולק שהחכמים אומרים על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין לא יזח מדבריהם לעולם. עכ"ל.

וכן כתב בספר עקידת יצחק לפרשת יתרו בשער השלשה וארבעים וז"ל כי יפלא

ספר אגני ג' צ"ג

הרב"ה ב' יבנה יוסף ברונסטיין ז"ל

ממך דבר למשפט וכו' כשיפלא מהם הדין וכו' כי אז יהיה הדין ההוא נדון על פי בית דין הגדול כי הוא נותן בידם רשות גמורה לישר הנמוס ולתקנו כפי מה שיראה בעיניהם לענין החלקי ההוא וצוה שלא יסורו מכל אשר יגזרו בו ימין ושמאל כי אותו דין שיאמרו אע"פ שיצאו משורת הדין הכולל הוא האמת העצמי מצד הענין ההוא החלקי וזהו שאמרו ז"ל בספרי פרשת שופטים אע"פ שיאמרו לך על ימין שמאל או על שמאל ימין כל שכן שלא יאמרו אלא על ימין ימין ועל שמאל שמאל ירצו כי אע"פ שלפי השרשים הכוללים יראה בתחלה שהם אומרים על ימין שמאל ועל שמאל ימין הנה לפי הענין הפרטי ההוא לא יאמרו אלא על ימין ימין ועל שמאל שמאל. עכ"ל.

ואם כן מכל הני רבכבי משמע שהחיוב לשמוע הוא בימין הנראה בעיניך כשמאל דהטעות היא של השואל שאינו באותה ראייה כראית בית הדין אבל לו יצויר שהשואל יודע בבירור שאינו כהוראתן אולי אינו חייב לעשות כהוראתן.

כשיטה זו כתב בפירוש הבאר שבע להוריות בישוב הסתירה בין הספרי והירושלמי דבאמת היכא שטעו וודאי אין חייב לשמוע אליהם.

וכן כתב גם בספר ככר לאדון בשם ספר שער יוסף ובספר עמודי ירושלים בשם הרא"ם.

וכן כתב גם מרן החיד"א בספר פתח עינים חרושים למסכת ראש השנה לרף כ"ה. בעבדא דר' יהושע עם רבן גמליאל דדוקא בדבר שיש לו קצת ספק אבל אם ידע בודאי בלי שום ספק שהשופט טעה לא יעשה כדבריו.

וכן הביא בשדי חמד מערכת הלמ"ד כלל ו' שכן כתב בספר טהרת המים.

אולם יש החולקים וסוברים שבאמת אף אם מבורר הדבר שטעו הבית דין בהוראתן מחוייבים לילך אחר דבריהם כפשטות דברי רש"י כמו שנתבאר לעיל.

כן כתב הרמב"ן בדברים שם (פרק י"ז פסוק י"א) בפירוש ז"ל וענינו אפילו תחשוב בלבך שהם טועים והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימינך לשמאלך תעשה כמצותם ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה או אהרוג האיש הנקי הזה אבל תאמר כך ציווה אותי האדון המצווה על המצוות שאעשה ככל מצותיו ככל אשר יורוני העומדים לפניו במקום אשר יבחר ועל משמעות דעתם נתן לי התורה אפילו יטעו וזה כענין רבי יהושע עם רבן גמליאל ביום הכיפורים שחל להיות בחשבוננו. והצורך במצווה הזאת גדול מאד כי התורה נתנה לנו בכתב וידוע הוא שלא ישתוו הדעות בכל הדברים הנולדים והנה ירבו המחלוקות ותעשה התורה כמה תורות וחתך הכתוב לנו הדין שנשמע לבית הדין הגדול העומד לפני השם במקום אשר יבחר בכל מה שיאמרו לנו בפירוש התורה בין שקבלו פרושו עד מפי עד ומשה מפי הגבורה או שיאמרו כן לפי משמעות המקרא או כוונתם כי על דעת שלהם הוא נותן לנו התורה ואפילו יהיה בעיניך כמחליף הימין בשמאל וכל שכן שיש לך לחשוב שהם

אומרים על ימין שה לעולם נשמרו מן הט ועיין שכן כתב גם ברמב"ן בהשגותיו לו

וכן אולי משמע גם נחלקו בית שמאי ו כמותינו יצאת בת קוי ובריטב"א במקום ה חיים וזה אוסר וזה מ ותירצו (על פי המו התורה הראו לו על על זה ואמר שיהא ונכון הוא לפי הדרש וכן הקשה ותירץ גם במשפטי שמואל סינ איתא נמי ברבינו אלי ומכל הני נראה דאף דלא כדבריהם אע"פ

וכן כתב גם הר"ן ב ששתי הכתות המחל אמתו והשני הפכו וא אבל הענין כן הוא שאמר במגילה (דף הדברים, מלמד שהר: עתידים לחדש ומאי סברות שבין חכמי י ומחלוקת בפרט אבל לא תסור מן הדבר אי וכשרבו המחלוקות ב המרובים ואם רבים שכבר נמסרה ההכרע תסור וגו', הרי שנתן ואף אם יהיו הקדומי הן שיסכימו לאמת או

אומרים על ימין שהוא ימין כי רוח השם על משרתי מקדשו ולא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול. עכ"ל.
ועיין שכן כתב גם הרא"ם כלשונו אף שלא הזכיר שהם דברי הרמב"ן. ועוד עיין ברמב"ן בהשגותיו לספר המצוות להרמב"ם בשורש א'.

וכן אולי משמע גם בגמרא מסכת עירובין דף יג: איתא א"ר שמואל שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל הללו אומרים הלכה כמותינו והללו אומרים הלכה כמותינו יצאת בת קול ואמרה אלו ואלו דברי אלוקים חיים הן וכו'.
ובריטב"א במקום הביא ששאלו רבני צפת האיך אפשר שיהיו שניהם דברי אלקים חיים וזה אוסר וזה מתיר.

ותירצו (על פי המובא במדרש תהלים פרק י"ב) כי כשעלה משה למרום לקבל התורה הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאסור ומ"ט פנים להיתר ושאל לקב"ה על זה ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור ויהיה הכרעה כמותם ונכון הוא לפי הדרש ובדרך האמת יש טעם סוד בדבר. עכ"ל הריטב"א.
וכן הקשה ותירץ גם ברכינו פרץ כ"י. וראה גם ביבין שמועה שער א' פרק ג', וכ"ה במשפטי שמואל סימן ט' ותירץ שם בשם רבינו יחיאל על פי המדרש הנ"ל. והכי איתא נמי ברבינו אליהו בפרק קמא דברכות בפירושו הירושלמי.
ומכל הני נראה דאף אם פסקו חכמי הדור דלא כאמת ולו יצויר דכלפי שמיא גליא דלא כדבריהם אע"פ כן ההכרעה כמותם.

וכן כתב גם הר"ן בדרשותיו בדרוש השביעי וז"ל וזה הענין צריך עיון איך נאמר ששתי הכתות המחלוקת נאמרו למשה מפי הגבורה וכו' באמת שאחד משני דעות אמתי והשני הפכו ואיך נאמר שיצא מפי השם דבר בלתי אמתי.
אבל הענין כן הוא שדבר ידוע שכל התורה שבכתב ובעל פה נמסרה למשה כמו שאמר במגילה (דף יט.) א"ר חייא בר אבא אמר ר' יוחנן מאי דכתיב ועליהם ככל הדברים, מלמד שהראהו הקב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שסופרים עתידים לתדוש ומאי ניהו מקרא מגילה וכו' דקדוקי סופרים הם המחלוקות וחלוקי סברות שבין חכמי ישראל וכלן למדם משה מפי הגבורה בלא הכרעה כל מחלוקת ומחלוקת בפרט אבל מסר לו כל אשר בו יודע האמת והוא אחרי רבים להטות וכן לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך.

וכשרבו המחלוקות בין החכמים אם היה יחיד אצל רבים היו קובעים הלכה כדברי המרובים ואם רבים אצל רבים או יחיד אצל יחיד, כפי הנראה לחכמי הדור ההוא שכבר נמסרה ההכרעה להם כאמרו ובאת אל הכהנים וגו' או אל השופט וגו' לא תסור וגו', הרי שנתן רשות לחכמי הדורות להכריע במחלוקת החכמים הנראה להם ואף אם יהיו הקדומים מהם גדולים מהם ורבים מהם. ונצטוינו לילך אחר הסכמתם הן שייסכימו לאמת או להפכו.

וזהו ענין ר"א הגדול ומחלוקתו (בבא מציעא דף מט.) עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא כבר ניתנה למשה על הר סיני וכתוב בה אחרי רבים להטות. הנה ראו כלם שר' אליעזר מסכים אל האמת יותר מהם וכי אותותיו כלם אמיתיים וצודקים והכריעו מן השמים כדבריו ואעפ"כ עשו מעשה כהסכמתם שאחר ששכלם נוטה לטמא אע"פ שהיו יודעים שהיו מסכימים הפך מן האמת לא רצו לטהר והיו עוברים על ד"ת אם היו מטהרים כיון ששכלם נוטה לטמא שההכרעה נמסרה לחכמי הדורות ואשר יסכימו הם הוא אשר צוהו ה'. עכ"ל.

וכן כתב הר"ן גם בדרוש האחד עשר בד"ה ואחר שהשלים וז"ל אפילו אומר לך על ימין שהוא שמאל כלומר אפילו ברור לך שאין האמת כדברי הוראת הסנהדרין אעפ"כ שמע אליהם כי כן צוה ה' יתברך שננהוג כדברי תורה ומצותיה כפי מה שיכריעו הם, יסכימו לאמת או לא יסכימו וכו'. שאחר שהשי" מסר ההכרעה אליהם מה שיסכימו הם הוא מה שצוה ה' בדבר ההוא ועל זה אנו בטוחים במצות התורה ובמשפטיה שהם מקיימים רצון השם יתברך בהם כל זמן שנסמוך על מה שהסכימו גדולי הדור וכו' והענין כך על דרך שכתבנו שהשי" מסר הכרעת אלה כלם לחכמי הדור וצונו שנמשך אחריהם ונמצא שמה שיסכימו הם בדבר מהדברים הוא מה שנצטוה משה מפי הגבורה וגם כן נאמין שאם הסכימו הפך האמת ונדע זה על ידי בת קול או נביא אין ראוי שנסור מהסכמת החכמים וכו' לפי שלא מסר השי" הכרעת ספיקות התורה לנביא ולא לבת קול אלא לחכמי הדור. עכ"ל.

וכן כתב גם החינוך במצוה תצ"ו המצוה שלא להמרות על פי בית דין הגדול שיעמדו לישראל וז"ל ועל דרך האמת והשבח הגדול בזאת המצווה אמרו זכרונם לברכה (ספרי) לא תסור ממנו ימין ושמאל אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין לא תסור ממצוותם כלומר שאפילו יהיו הם טועים בדבר אחד מן הדברים אין ראוי לנו לחלוק עליהם אבל נעשה כטעותם וטוב לסבול טעות אחד ויהיו הכל מסורים תחת דעתם הטוב תמיד ולא שיעשה כל אחד ואחד כפי דעתו שבזה יהיה תורבן הדת וחלוק לב העם והפסד האומה לגמרי. עכ"ל.

ועיין שכן כתב גם המהר"ל בגור אריה לפרשת משפטים שאפילו אם בית הדין טעו בבירור צריך ומחוייב לשמוע אליהם וז"ל אפילו אם אומר לך וכו' דאל"כ ימין ושמאל למה לי ורוצה לומר דהוא ידמה בעיניו שאמר לו על ימין שמאל פירוש על דבר שהוא מותר וכשר לעשות אמרו שהוא אסור וכן על דבר שהוא שמאל ואסור אמרו שהוא מותר ואפילו הכי תשמע להם. נראה שאפילו אם אמרו ממש על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, דאפילו אם יהיה הדין מקובל אליו מפי בית הדין הגדול שבירושלים שהיו לפנייהם שאמרו לו כך הדין ועכשיו בית דין אחר אמרו לו הפך הדברים שקבל מפי רבים ואותם הרבים יותר בחכמה ובמנין אפילו הכי אמר הכתוב לא תסור מכל הדברים דמי שצוה על התורה על האסור ועל המותר צוה גם כן דבר זה לא תסור מכל אשר יורוך.

ונמצא כי מה שהם וטמא בתורתו והוא בתורה לא תסור מכו דאף אם הם טועים בהיתר אתה שומע ל הוא אומר מפי הקנ וקאמר אחר שהוא הוא יתברך לשמוע ל וע"ע בספר חקרי לב בירושלמי פרק ד' מס

עיין בשו"ת אבקת ר אשר יאמרו לך ימין אצילות אור בפני ע אבותיו להתגדר בו ונ

מחלוקת בדעת

כתב הרמב"ן בדברי טועים והדבר פשוט ואל תאמר איך אוכי ציונה אותי האדון העומדים לפניו במק וזה כענין רבי יהושע במצווה הזאת גדול בכל הדברים הנולדינו לנו הדין שנשמע לב שיאמרו לנו בפירוש שיאמרו כן לפי משב ואפילו יהיה בעיניך על ימין שהוא ימין נשמרו מן הטעות ומן וכן כתב גם הרא"ם ברמב"ן בהשגותיו לכ

ונמצא כי מה שהם מורים לו, בהיתר עושה שכך ציווה הקב"ה כי הוא יתעלה טהר וטמא בתורתו והוא יתברך ציוה לשמוע אל דבריהם לכל אשר יורו וזה כתב גם כן בתורה לא תסור מכל אשר ירוך ימין ושמאל והשתא לפי זה ימין ושמאל כמשמעו דאף אם הם טועים בדין ואמרו לך על דין טהור שהוא טמא ועל טמא שהוא טהור, בהיתר אתה שומע להם ומצות השם יתברך אתה עושה וכן מתבאר בפרק הנחנקים הוא אומר מפי הקבלה והם אומרים מדעתם כפי סברתם אפילו הכי חייב מיתה וקאמר אחר שהוא אומר מפי השמועה שקבל והם אומרים מפי סברתם למה צוה הוא יתברך לשמוע להם ומפרש התם כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל. עכ"ל. וע"ע בספר חקרי לב יורה דעה סימן פ"ז (קל"א ע"ב וע"ג) שכתב שכן הוא להדיא בירושלמי פרק ר' מסנהדרין הלכה ב' (כ"א ע"ב).

עיי' בשו"ת אבקת רוכל תשובה י' בד"ה הא קמן שכתב וז"ל לא תסור מכל הדברים אשר יאמרו לך ימין ושמאל ואמרו רז"ל ואפילו וכו' שהרי כל חכם יש לו מקור אצילות אור בפני עצמו ומצווה מיוחדת כתובה במרום על שמו ומקום הניחו לו אבותיו להתגדר בו וכו' עכ"ל.

מחלוקת בדעת הרמב"ן והרא"ם

כתב הרמב"ן בדברים שם (פרק י"ז פסוק י"א) וז"ל וענינו אפילו תחשוב בלבך שהם טועים והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימינך לשמאלך תעשה כמצוותם ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה או אהרוג האיש הנקי הזה אבל תאמר כך ציווה אותי האדון המצווה על המצוות שאעשה ככל מצוותיו ככל אשר יורוני העומדים לפניו במקום אשר יבחר ועל משמעות דעתם נתן לי התורה אפילו יטעו וזה כענין רבי יהושע עם רבן גמליאל ביום הכיפורים שחל להיות בחשבוננו. והצורך במצווה הזאת גדול מאד כי התורה נתנה לנו בכתב וידוע הוא שלא ישתור הדעות בכל הדברים הנולדים והנה ירבו המחלוקות ותעשה התורה כמה תורות וחתך הכתוב לנו הדין שנשמע לבית הדין הגדול העומד לפני השם במקום אשר יבחר בכל מה שיאמרו לנו בפירוש התורה בין שקבלו פרושו עד מפי עד ומשה מפי הגבורה או שיאמרו כן לפי משמעות המקרא או כוונתם כי על דעת שלהם הוא נותן לנו התורה ואפילו יהיה בעיניך כמחליף הימין בשמאל וכל שכן שיש לך לחשוב שהם אומרים על ימין שהוא ימין כי רוח השם על משרתי מקדשו ולא יעזוב את חסידיו לעולם נשמרו מן הטעות ומן המכשול. עכ"ל.

וכן כתב גם הרא"ם מלה במלה אף שלא הזכיר שהם דברי הרמב"ן. ועוד עיי' ברמב"ן בהשגותיו לספר המצוות להרמב"ם בשורש א'.

בספר יד המלך בהלכות ממרים פרק א' הלכה ב' הביא את דברי הרא"ם שלמד בדברי הספרי דאף אם הורו לו הסנהדרין על חלב שהוא מותר באכילה דהיא הוראה אשר עינינו רואות שההיפוך נאמר בפירוש התורה, גם מחוייב לשמוע אליהם וכתב על זה היר המלך וז"ל אמנם שמתי עיני על גוף דברי הספרי וראיתי כי הדברין כתובין וקצובין שם בדקדוק הלשון אפילו מראים בעיניך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, דהיינו לפי עיני שכלו והכרעות דעתו נראה כך אבל בכל זאת יכול להיות אנשים אחרים אשר עינים להם ולא יראו ענין זה כתבנית ומהות הזה אשר הוא רואה אותו אבל באותן העינים הנאמרים בתורה ואין דרך לנטות בהם ימין ושמאל ועיני כל שוים בהם לראות הדברים ככתבן וכמו חלב ובשר חזיר או כל בהמה טמאה הנאסרה בפירוש בתורה וחמץ בפסח וכדומה אשר נגלה לעין כל כי הסנהדרין טועים להורות דבר נגד המפורש בתורה אינו רשאי לשמוע אליהם לעבור על דברי תורה על פי דבריהם ודלא כדעת הרא"ם דהבין בכוונת הספרי דאף בהיתר אכילת חלב וכדומה מחוייב לשמוע אליהם. עכ"ל.

וכן כתב בדעת הרמב"ן והרא"ם גם החקרי לב יורה דעה סימן פ"ז (עמ' קל"א ע"ג) שלמדו שרצון הבורא לעשות כמו שרבו רוב הסנהדרין אף אם טעו.

אולם בספר עמודי ירושלים כתב לחלוק על דברי היד המלך הנ"ל בדעת הרא"ם וכתב וז"ל ובאמת נראה לי שגם דעת הרא"ם כן (שאם יודע בבירור שטעו בהוראתן אינו מחוייב לשמוע אליהם) דזה לשונו ימין ושמאל אפילו אמר לך על ימין שהוא שמאל פירוש אפילו תחשוב בלבך שהוא טועה בדין.

הנה מלשון הרא"ם אדרבה נראה שאינו יודע בבירור גמור שטעו רק שבלבו הוא סובר כן שאין הדין כן אבל יוכל להיות שהצדק עמהם וכן נראה יותר ממה שסיים הרא"ם כי רוח השי"ת על משרתי מקדשו תמיד וישמרם מן הטעות ומן המכשול ולא יצא מפיהם כי אם האמת. עכ"ל. מבואר שאדרבה שבאמת הצדק עמהם ולא טעו רק שהוא סובר בלבו שהמה טעו. ומה שכתב הרא"ם שם איך אוכל החלב הזה שהוא חלב גמור אין כוונתו על חלב שאין בו מחלוקת כלל רק כוונתו שהמה הורו במין חלב שהוא אינו בכלל חלב ובדעתו שהיא בכלל חלב ואם כן סרה לגמרי תלונת היד המלך מהרא"ם. עכ"ל.

בזמן הזה

כתב הרמב"ם בהלכות ממרים פרק א' הלכה ב' וז"ל כל מי שאינו עושה כהוראתן עובר בלא תעשה שנאמר לא תסור מכל הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל. עכ"ל. והנה אף שהביא את הפסוק לא הביא הרמב"ם את דרשת הספרי אפילו אם אומרים לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין.

וכתב על זה ביד המלך הלכות ממרים שם וז"ל ולא ידעתי אם גם טעמו של רבינו לדחות הספרי הזה מקמי הגמרא דידן דריש פרק קמא דהוריות (כמובא לעיל דברי היד המלך שהביא כמה הוכחות שהגמרא דידן סוברת כהירושלמי דהחיוב לשמוע בקולם הוא דווקא באומרים לך על ימין שהוא ימין ודלא כדרשת הספרי) או שהיה לו לרבינו איזה טעם אחר שלא הביא דברי הספרי וכיון דבירושלמי נדרש פסוק זה להיפוך מדרשת הספרי וכו' ומדרשה זו של הספרי לא מצינו גם בגמרא דידן שום זכר ורמז כלל לכן גם רבינו בחר דרכו להשמיט דרשה זו מהלכותיו וכו'.

וכיון דגם רבינו השמיטו להספרי הזה לכן אנו אין לנו רק את המבואר לנו בפירוש בשני התלמודים בבלי וירושלמי וכל הוראה אשר נראה בעליל הוא היפך וסותר דברי תורה וכמו אכילת חלב והריגת דם נקי וכדומה יהיו המורים מי שיהיה אל תאבה ואל תשמע להם וכמבואר בהדיא בירושלמי וגם בגמרא דידן דאם טעה והיה סבור דחייב לשמוע להם ואכל חלב על פי הוראתם דחייב חטאת קבוע כמו על כל אכילת איסור בשוגג. עכ"ל.

L